BUGU
Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

1/3, 230-250

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 16.09.2020

Makale Kabul Tarihi: 26.11.2020

Rahimi, F. (2020). Muhammed Mehdi Tebrizî'nin Fevaid-i Ahmedî (Kavaid-i Türkî-Lügât-Temsilat) adlı eseri üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, *1*(3), 230-250. http://dx.doi.org/10.46321/bugu.32

MUHAMMED MEHDİ TEBRİZÎ'NİN *FEVAİD-İ AHMEDÎ* (*KAVAİD-İ TÜRKÎ-LÜGÂT-TEMSİLAT*) ADLI ESERİ ÜZERİNE

Dr. Farhad RAHİMİ

Tebriz Üniversitesi farhad_rahimi2007@yahoo.com ORCID

Öz

Türkçenin çok eskiliğinden kaynaklanan sağlam yapısı ve güçlü dil bilgisi onu her zaman ilgi ve cazibe odağı kılmıştır. Tarih boyu bu dili başka dilli halklara öğretmek için çeşitli sözlükler ve dil bilgisi eserleri yaratıldığı gibi İran sahasında da birçok Türkçe dil bilgisi ve sözlük meydana getirilmiştir. Bunlardan Farhad Rahimi tarafından yayımlanan Abdurrahim Şirvanî'nin dil bilgisi ve sözlükten ibaret *Mazharu't-Türkî* adlı eseri ve Kaçar Türk hâkimiyeti döneminden önceye ait olan *Fevaid-i Ahmedî* adlı eseri sayabiliriz. *Fevaid-i Ahmedî* Farsça ile yazılan Türkçe dil bilgisi ve Türkçe-Farsça sözlük ve Türkçe atasözlerinden ibaret bir eserdir. *Fevaid-i Ahmedî*, Muhammed Mehdi Tebrizî tarafından Seyyid Ahmed Ali Han Bahadırlı Bahadır adına 1784 yılında kaleme alınmıştır. Bu çalışmada kısa bir girişten sonra "*Fevaid-i Ahmedî*" başlığı altında verilen "Eserin Tanıtımı ve Düzeni", "Eserin Yazma Nüshaları", "Eserin Üzerinde Yapılan Çalışma", "Eserin Sözcük Bilimi ve Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi" alt başlıkları ile bu eser hakkında bilgi verilip incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, sözcük bilimi, sözlük bilimi, Fevaid-i Ahmedî, Muhammed Mehdi Tebrizî, İran, 18. yüzyıl, dil bilgisi, atasözleri.

ON THE WORK OF MUHAMMED MEHDİ TEBRİZÎ TITLED *FEVAİD-İ AHMEDÎ* (*KAVAİD-İ TÜRKÎ-LÜGÂT-TEMSİLAT*)

Abstract

The strong structure of Turkish and its strong grammar which originated from the very old Turkish language, have always made it the center of attention and attraction. Throughout history, various dictionaries and grammar works have been created to teach this language to people with other languages, and many Turkish grammar and dictionaries have been created in the Iranian area. Of these, is a work of Abdurrahim Shirvanî named Mazharu't-Türkî that published by Farhad Rahimi, consisting of grammar and dictionary, and a work named Fevaid-i Ahmedî that belongs to before the period of Qajar Turkish domination that published by Farhad Rahimi. Fevaid-i Ahmedî is a work consisting of Turkish grammar written in Persian and Turkish-Persian dictionary and Turkish proverbs.

Fevaid-i Ahmedî was written by Muhammed Mehdi Tebrizî in the name of Seyyid Ahmed Ali Han Bahadırlı Bahadır in 1784. In this study, after a short introduction, information has been given about this work and analyzed under the subheadings of "Presentation and Layout of the Work", "Manuscripts Copies of the Work", "Studies on the Work", "Evaluation of the Work In Terms of Lexicology And Lexicography" under the heading of "Fevaid-i Ahmedî".

Keywords: Azerbaijan Turkish, Azerbaijan Turkish Dictionary, lexicology, lexicography, Fevaid-i Ahmedî, Muhammed Mehdi Tebrizî, Iran, 18th century, grammar, proverbs.

1. Giriş

Türkçenin çok eskiliğinden kaynaklanan sağlam yapısı ve güçlü dil bilgisi onu her zaman ilgi ve cazibe odağı kılmıştır. Tarih boyu bu dili başka dilli halklara öğretmek için çeşitli sözlükler ve dil bilgisi eserleri yaratıldığı gibi İran sahasında da birçok Türkçe dil bilgisi ve sözlük meydana getirilmiştir. Bunlardan Kaçar Türk hâkimiyeti dönemine ait olan ve Hüseyin Muhammedzade Sadik tarafından bilim dünyasına tanıtılan Mirza Tabîb Aştiyanî'nin ve gene de Abdulali Halhalî'nin dil bilgisi eserlerini, Kaçar dönemine ait olan ve Farhad Rahimi tarafından yayımlanan Abdurrahim Şirvanî'nin *Mazharu't-Türkî* adlı dil bilgisi ve sözlük eserini sayabiliriz. Bunlardan bir başkası Kaçar döneminden önceye ait olan *Fevaid-i Ahmedî* adlı bu eserdir.

2. *Fevaid-i Ahmedî*

2.1. Eserin Tanıtımı ve Düzeni

Fevaid-i Ahmedî Farsça ile yazılan Türkçe dil bilgisi ve Türkçe-Farsça sözlük ve Türkçe atasözlerinden ibaret bir eserdir. *Fevaid-i Ahmedî*, Muhammed Mehdi Tebrizî tarafından Seyyid Ahmed Ali Han Bahadırlı Bahadır adına *H* 1198 yılının sonlarında (1784) kaleme alınmaya başlanmış, *H* 1199 yılının başında (1784) bitirilmiştir.

Bu eser kısa bir giriş, mukaddime, fasıllar, baplar ve hatimeden ibarettir. Bu fasıllarda fiil-i mazi, fiil-i hâl, fiil-i müstakbel, fiil-i emir, fiil-i nehiy, ism-i fail, ism-i meful, ism-i zaman ve mekân, ism-i alet, zamirler ve işaret adları, zamirlerde kullanılan ekler ve edatlar, nispet eki, ses değişmeleri, yazı kuralları ve sayılar başlığı altında Türkçe dil bilgisi kısaca ele alındıktan sonra 19 baptan oluşan Türkçe-Farsça bir sözlük verilmiştir. Her bap Arap alfabesiyle ilk harfi gösterir. Her bap ise birkaç fasıldan oluşmaktadır. Fasıllar Arap alfabesiyle son harfe işaret etmektedir. Hatime bölümünde Temsilat-i Türkî yani Türkçe atasözlerine yer verilmiştir. Yazara göre bu atasözlerinin çoğu Türkçeden Farsçaya da geçmiştir. Hatimeden sonra gelen son söz ve bazı dil bilgisi açıklamaları ile eser sona ermiştir.

2.2. Eserin Yazma Nüshaları

Bu eserin İran kitaplıklarında iki yazma nüshası bulunmaktadır:

2.2.1. Tahran Milli Melik Kütüphanesi 379 / 2 (Fazlullah Han lügati ile birlikte bir mecmuadadır) numarada yerleşen bu eserin girişinden *H* 1198 yılının sonlarında yazıldığı, eserin sonundan ise Seyyid Muhammed Han Bahadır, Seyyid Ali Han Bahadır ve Seyyid Ahmed Ali Han Bahadırlı Bahadır adına *H* 1199 yılının muharreminde bitirildiği anlaşılmaktadır. Eserin sonundaki ketebe kaydından *Fevaid-i Ahmedî* adını taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Eserin sayfa kenarlarında bazı açıklamalara rastlanmaktadır. Tirme kâğıtlı 64

yapraktan oluşan bu eserin her sayfası 18 satır ve 22,8*16,2 boyutlarındadır. Kahverengi meşin ciltlidir (**A**).

2.2.2. Tahran Meclis Kütüphanesi 86990 numarada yerleşen bu eserin girişinden *H* 1198 yılının sonlarında yazıldığı anlaşılmaktadır. Eserin sayfa kenarlarında bazı açıklamalara rastlanmaktadır. Bu eser Muhyiddin Ahmed Hayruddin Han tarafından cuma günü 9 rebiyüssani *H* 1274'de Hindistan'da istinsah edilmiştir. 98 yapraktan oluşan bu eser nesih hat iledir ve her sayfası 14 satır ve 21*15 boyutlarındadır. Kırmızı meşin ciltlidir (**B**).

2.3. Eserin Üzerinde Yapılan Çalışma

Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2020 yılında Tebriz'de yayımlanmıştır.

- Rahimi, Farhad (2020). *Muhammed Mehdi Tebrizî: Fevaid-i Ahmedî (Kavaid-i Türkî- Lügât- Temsilat)*. Tebriz: Ahter.

2.4. Eserin Sözcük Bilimi ve Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi

- Yazar dil bilgisi kısmını *Kavaid-i Tirkî* olarak adlandırmış, dil bilgisi ve sözlük açıklamalarının çeşitli yerlerinde bu dilin adını kullanırken Türkî terimini kullanmıştır. Yazar sözlük kısmının başında Türk dilinin çeşitliliğinden dolayı sadece İran ve Azerbaycan'da geçerli olan lügatlerin verilmesiyle yetinildiğini dile getirmiştir. Sözlükte birçok deyime de yer verilmiştir.

- Eserde Türkî-yi Azerbaycan (Azerbaycan Türkçesi) terimi de kullanılmıştır: *yuc* (يُوج): Türkî-yi Azerbaycan'da *uc* (اُوج) "uç", *yud* (يُود): Türkî-yi Azerbaycan'da *ut/ud* (اُوت-اُود) "yut", *yėndir* (يِندِر): Türkî-yi Azerbaycan'da *endir* (اَندِر) "indir".

- Eserin sözlük kısmında Türkî-yi Çığatayî, Lügat-i Çığatayî veya lafz-i Çığatayî terimleriyle bazen Türk dilinin bu lehçesinin söz varlığına da başvurulmuştur: *toḳuz/toḳḳuz* (توقوز-تُقّوز) "dokuz", *öte* (اُتا) "öd", *arġa* (آرغا) "ırmak", *arḳa* (آرقا) "arka", *aġa* (آغا) "harem hatunu", *uluġ* (اُلُغ) "ulu", *yıl* (ييل) "yıl", *başaḳ* (بَشاق) "temren", *böri* (بُورِی) "kurt", *barı* (بارِی) "hep, bütün", *toşḳan* (تُوشقان) "tavşan", *cücük* (جوجوک) "tatlı", *sarıġ* (سارُوغ) "sarı", *savurmaḳ* (ساوُرماق) "savurmak", *sarı* (ساری) "taraf", *ḳuyaş* (قُوياش) "güneş", *köp* (كُپ) "çok", *kökeltaş* (كُوكَلتاش) "süt kardeşi", *luy* (لوی) "balina; timsah", *yasa* (ياسا) "kısas", *yuc* (يُوج) "uç", *yigid* (يِگيد) "yiğit", *yaġmur* (ياغمُور) "yağmur", *yėndir* (يِندِر) "indir", *yüz* (يُوز) "yüz, çehre", *yarlıġ* (يَرلِيغ) "yarlık", *yaruġ* (ياروغ) "ışıklı", *yaruġluḳ* (ياروغلوق) "aydınlık", *yalınçaḳ* (يالِنچاق) "çıplak, yalıncak", *yıḳlatmaḳ* (يِقلاتماق) "ağlatmak", *yarumaḳ* (يارُوماق) "ışıklanmak", *yarutmaḳ* (يارُوتماق) "ışıklandırmak", *yudmaḳ* (يُودماق) "yutmak", *yaşurmaḳ* (ياشُورماق) "gizlemek", *yılan* (ييلان) "yılan", *yėne* (يِنَه) "yine".

- Eserin sözlük kısmında Lügat-i Rumî veya Zeban-ı Rumî terimleriyle bazen Türk dilinin bu lehçesinin söz varlığına da başvurulmuştur: *urba* (اُوربا) "giysi", *ėt* (اِت) "et!", *uḳçur* (اُقچُور) "uçkur", *anĝmaḳ* (اَنكماق) "anmak", *aramaḳ* (آراماق) "aramak", *öylen* (اُويلَن) "öğlen", *ayaġ donu* (اَياغ دُنُو) "don", *ėyi / iyi* (اِيِی) "iyi", *üç tuġlı* (اُوچ تُوغلِی) "üç tuğ taşıyan başkomutan", *bėgir* (بِكِر) "at", *pėşkir* (پيشكير) "peşkir", *boḳ / poḳ* (بُوق-پُوق) "bok", *bulmaḳ* (بُولماق) "bulmak", *teres* (تَرَس) "dinsiz", *çocuḫ* (چُوجُوخ) "çocuk", *çubuḳ* (چُوبُوق) "çubuk", *çezgenmaḳ* (چَزگنماق) "çevresini dolaşmak, çizginmek", *cizme* (جِزمَه) "çizme", *suç* (سُوچ) "suç", *sıcaḫ / sıcaḳ* (سيجاق-سيجاخ)

"sıcak", *saçmaḳ* (ساچماق) "saçmak", *sormaḳ / ṣormaḳ* (سُورماق-صُورماق) "sormak", *şindi* (شِندِی) "şimdi", *ḳalbur* (قالبُور) "kalbur", *ḳaldır* (قالدِر) "kaldır", *ḳonaḳ* (قُوناق) "konalım", *ḳovuḳ* (قُووُق) "kavuk, uzun başlık", *köle* (كُولا) "hizmetçi oğlan", *kez* (كز) "kez", *kitlemaḳ* (كِتلاماق) "kitlemek", *gendi* (گَندِی) "kendi", *levend* (لَوَند) "bir askerî sınıf", *mıncayı* (مِنجائی) "manca", *nirgil* (نِرگِل) "hokka, hile", *ne yapım* (نه یاپِم) "ne yapayım", *nère / nere* (نِرَه-نَرَه) "nere", *nètdi / ne ètdi* (نِتدِی-نه ایتدِی) "ne etti", *varmaḳ* (وارماق) "gitmek", *yaġmur* (یاغمُور) "yağmur", *yèndir* (یِندِر) "indir", *yüz* (یُوز) "yüz, çehre", *yèmiş* (یِمِش) "yemiş, meyve", *yüklenmiş* (یُوكلَنمِش) "yüklemiş", *yapmaḳ* (یاپماق) "yapmak", *yaḫmaḳ* (یاخماق) "yakmak", *yudmaḳ* (یُودماق) "yutmak", *yabana sövlemaḳ* (یابانَه سُولماق) "yabana söylemek", *yabana* (یابانَه) "yabana, boşa", *yovrum* (یُورُوم) "sevgilim; dostum", *yarın* (یارِن) "yarın", *yataḳan* (یاتاقان) "yatağan", *yètdi* (یِتدِی) "yetti".

• Eserin sözlük kısmında Zeban-ı Özbek terimleriyle bazen Türk dilinin bu lehçesinin söz varlığına da başvurulmuştur: *mırtıḫ* (مِرتِخ) "tüfek".

• Eserin sözlük kısmında Zeban-ı Eramine terimleriyle bazen Ermeni dilinin söz varlığına de başvurulmuştur: *ḳamas* (قاماس) "aheste, yavaş", *ḳamas ḳamas* (قاماس) "aheste aheste, yavaş yavaş".

• Eserin sözlük kısmında Dehâkîn veya Dehât terimleriyle bazen köylülerin diline de başvurulmuştur: *açdüg* (آچدُك) "açtık", *acdüg* (آجدُك) "acıktık", *oymaḳ* (اُویماق) "aymak: ayılmak; anlamak", *ètmeg* (اِتمَك) "etmek", *içmeg* (اِیچمَك) "içmek", *incimeg* (اِنجِیمَك) "incimek", *ekmek* (اَكمَك) "ekmek", *örtek* (اُورتَك) "örtelim", *emmek* (اَممَك) "emmek", *bağrur* (باغُرُر) "bağırır", *duy* (دُوی) "duy, anla", *gede* (گَدَه) "oğlan, erkek çocuk", *mövüz* (مُوُز) "kuru üzüm", *növüs* (نُوُس) "nefis; erkeklik organı", *neyliyek* (نَیلِیَك) "ne edelim", *hoy* (هُوی) "seslenme sözü".

• Eserin sözlük kısmında Avam terimleriyle bazen alt tabakaların diline de başvurulmuştur: *mege* (مكه) "meğer", *bire* (بِرَه) "bire", dızḳırmaḳ (دِزقِرماق) "sıçmak", *zortla* (زُورتلا) "tık!", *ḳoz* (قُوز) "taşaklar", *gürgebaz / gürgevaz* (گُورگه باز-گورگه واز) "eğlenmek amacıyla meydanda ağzı kapalı olan bir kurdun etrafını çevirip bağırarak şiirler okuyup kurdun etrafa saldırmasını sağlama", *gömmaḳ* (گُوماق) "sikmek", *yaraḳ* (یَرَق) "yarak, erkeklik organı".

• Eserin sözlük kısmında Èlat terimleriyle bazen Yörüklerin diline de başvurulmuştur: *divit* (دِوِیت) "kavat", *mövüz* (مُوُز) "kuru üzüm".

• Eserin sözlük kısmında Elvat ve Evbaş terimleriyle bazen ayak takımı ve serserilerin diline de başvurulmuştur: *şişlim* (شِشلِم) "şişleyeyim, saplayayım".

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken Tazî (Arabî) terimleriyle bazen maddenin bu dildeki karşılığı da verilmektedir: *bit* (بِیت) "bit" (~ قمل), *bire* (بِرَه) "bire" (~ برغوث), *pineki* (پِینَكِی) "hafif uyku" (~ سِنَه), *duvar* (دُوار) "duvar" (~ جدار), *daz* (داز) "kel" (~ اقرع), *dirsek* (دِرسَك) "dirsek" (~ مرفق), *degül* (دَگُول) "değil" (~ لَیسَ), *dèrin* (دِرِین) "derin" (~ عمق), *süt* (سُوت) "süt" (~ لبن), şagird (شاگِرد) "şakirt, öğrenci" (~ تلمیذ), *şüşe* (شُوشَه) "şişe" (~ زجاج), *ḳurt* (قُورت) "kurt" (~ حشرات الارض), *ḳanat* (قانات) "kanat" (~ جناح), *ḳarvaş* (قاراواش) "cariye" (~ جاریه), *ḳapuçı* (قاپُوچِی) "kapıcı" (~ حاجب), *ḳonşı* (قُونشِی) "komşu" (~ جار), kepek (گَپَك) "kepek" (~ نخاله), *kèçel* (كِچَل)

"kel" (~ اقرع), *kötel* (كُتَل) "yedek at" (~ جنيبت), *gün* (كُون) "gün" (~ يوم), *yėl* (يِل) "yel" (~ ريح), *yol* (يُول) "yol" (~ طريق), *yüngül* (يُونگُل) "yeğni" (~ خفيف).

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken Hindî terimleriyle bazen maddenin bu dildeki karşılığı da verilmektedir: *ocaḳ* (اُوجاق) "ocak" (~ چوله), *oḫay* (اُوخَی) "oh" (~ نخره), *boşḳab* (بُوشقاب) "tabak" (~ ركابی), *biber* (بِبَر) "biber" (~ لال مرچ), *bulġar* (بُلغار) "sahtiyan" (~ بودار), *batış* (باتيش) "gevşek çamur" (~ دَلدَل), *bilezük / bilerzük* (بِلَزُوک-بِلَرزُوک) "bilezik" (~ چوری), *buḫav* (بُخَو) "bukağı" (~ بيری), *tecir* (تَجِر) "çığ, paravana" (~ چلوند), *çöb* (چُوب) "ince tahta, çöp" (~ تِنكه), *çarçı* (چارچی) "tellal, çağırtmaç, çığırtkan" (~ نقيب), *çirk* (چِرک) "kir; pis; irin" (~ ميل), *çölmek* (چُلمَک) "çömlek" (~ هاندی), *çimdik* (چِمدِک) "çimdik" (~ چتكی), *çük* (چُک) "çük" (~ نونی), *ḫınna* (خِنَّه) "kına" (~ مهندی), *dıllaḳ* (دِلّاق) "dılak" (~ تنه), *degenek* (دَكَنَک) "değnek" (~ لاتی), *ruḥ-ı tutya* (رُوح توتيا) "çinko; sürme, tutya" (~ جست), *zopa* (زُوپا) "sopa" (~ لاتی), *zaḳ* (زاق) "zaç" (~ پهتكری), *silli* (سِلّی) "sille" (~ طماچه-طماچا), *şerit* (شَرِت) "kurutmak için çamaşırların asıldığı ip" (~ اَبكنی), *ḳantarla* (قانتارلا) "gemle!" (~ قَيزَه), *ḳovut* (قُوت) "kavut" (~ ستّو), *ḳoz* (قُوز) "koz, ceviz" (~ اخروت), *ḳarpuz* (قارپُوز) "karpuz" (~ تربوز), *ḳazmaḳ* (قازماق) "kazımık" (~ كرچن), *ḳurumsaḳ* (قُرُمساق) "kaltaban" (~ بهروی-بهروا), *ḳayḳanaḳ* (قَيقَناق) "kaygana" (~ خاگينه), *ḳın* (قِن) "kın" (~ ميان), *ḳapan* (قاپان) "kapan" (~ كنج), *ḳara çörek otı* (قَرَه چُورَک اُوتِی) "çörek otu" (~ كلونجی), *kilbit* (كِلبِت) "kibrit" (~ دبيه صلائی), *kuf* (كُف) "salıncak" (~ جولی), *kėşik* (كِشِک) "bekçilik" (~ چوكی), *kėçel* (كِچِل) "kel" (~ گنجه), *legen* (لَگن) "leğen" (~ چلمچه), *maşa* (ماشَه) "maşa" (~ دست پناه), *hörük* (هُرُک) "örük" (~ چوتی), *hėl / hil* (هِل) "kakule" (~ ايلاچی), *yėyḫa / yėyḫala* (يِيخا-يِيخالا) "yıka!" (~ كنكال دالو), *yėrpik* (يِرپِک) "yelpaze" (~ پنكه).

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken bazen Bengale dilinden karşılığı da verilmektedir: *ḳapan* (قاپان) "kapan" (~ كُوله).

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken bazen Irak dilindeki biçimi de verilmektedir: *ḳayṭan* (قَيطان) "kaytan" ~ *ḳayṭun* (قيطون), *ḳelyan* (قَليان) "nargile" ~ *ḳeylun* (قيلون).

• Eserin sözlük kısmında sözcük açıklanırken Etrak-ı Kuhh (قُحّ) terimleriyle bazen halis Türklerin dilindeki karşılığı da verilmektedir: *ḳelyan* (قَليان) "nargile" ~ *ḳeylan* (قَيلان).

• Eserin sözlük kısmında başka sözlüklerde olmayan, nadir bulunan veya ilgi çekici sözcükler vardır: *öte* (اُتا) "öd", *arġa* (آرغا) "ırmak", *uvand* (اُووند) "tehir, erteleme, gecikme", *eger* (اَگر) "hekimlikte kullanılan bir kök, [eğir]", *uḳçur* (اُقچُور) "uçkur", *araz* (اَراز) "gam, keder", *ülüş* (اُلُش) "artakalan yemek, yemek artığı", *üküş* (اُوكُوش) "iki üç", *üküş gün* (اُوكُوش كُون) "iki üç gün", *indicaḳ* (اِيندِيجاق) "şimdi", *oṭaḳ* (اُوطاق) "ateş çıkarılan taş, çakmak", *oymaḳ* (اُويماق) "aymak: ayılmak; anlamak", *unumaḳ* (اُونُوماق) "unutulmak", *ulamlamaḳ* (اُولاملاماق) "tahmin etmek, ölçmek", *itdirmaḳ* (اِتدِرماق) "yitirmek", *emzek* (اَمزَک) "emzik", *ençüçek* (اَنچُچَک) "kavrulup kabuğu soyularak yenilen bir çeşit hububat", *eldeng* (اَلدَنک) "laftan anlamayan", *ilana aġu vėren* (اِيلانَه آغُو ويرَن) "kertenkele, [yılana ağı veren]", *arman* (آرمان) "temenni, arzu", *oġlan aşı* (اُوغلان آشِی) "ilaçlarda kullanılan kunduz taşağı", *badıç* (بادِيچ) "çakşır altından giyilen pamuklu kumaş", *bulġar* (بُلغار) "sahtiyan", *bėrevüz* (بِرَوُز) "ariyet, ödünç", *begres* (بَكرَس) "bir tür kumaş", *badalış* (بادالِش) "kalelerin kuşatılmasında kullanılan bir top", *batış* (باتيش) "gevşek

çamur", *boyaḳ* (بُویاق) "kumaşa boya yapmak için kullanılan ağaç", *boyunçaḳ* (بُویُونچاق) "kızların boyunlarına taktıkları boncuklar", *baş açan* (باش آچَن) "bir tür kâğıt oyunu", *barca* (بارجه) "hep, bütün; hepsi", *başı baḳlu / başı baġlu* (باشِی باقلُو-باشِی باغلُو) "kertenkele", *pupu* (پُوپُو) "hüthüt, ibibik", *tana* (تانا) "kadınların burunlarına taktıkları halka", *tırna / turna* (تِرنا-تُرنا) "kemer veya halatı örerek yapılan vurma aracı", *tip* (تِیپ) "askerî grup", *tımac* (تِماج) "bir tür gön, meşin", *tecir* (تَجِر) "çığ, paravana", *taḫır* (تاخِر) "acı", *tes* (تَس) "at tersi", *topçaḳ* (تُوپچاق) "soylu at", *tutunmaḳ* (تُوتُونماق) "tutuşmak: ateş almak", *tig* (تیک) "diken", *tepecek* (تَپَجَک) "tıkaç", *torġa* (تُورغَه) "güzel öten bir kuş, turgay, toygar", *tünüke* (تُنُکَه) "pehlivan güreşçilerin giydiği kısa pantolon", *teleke* (تَلَکَه) "bir şeyi elde etmek; çalmak, aşırmak", *tülüngi* (تُلُنکِی) "kapkaç", *cıġla / cıḳla* (جِغلا-جِقلا) "dans eden çocuklar, rakkas çocuklar", *çigid / çigit* (چِکِد-چِکِت) "olgunlaşmamış karpuz", *çimid* (چِمِد) "çimdik", *culunbur* (جُلُنبُر) "sefil, perişan", *çevr* (چَور) "çevre", *çilis / kinis* (چِلِس-کِنِس) "cimri, hasis", *çaḳ* (چاق) "semiz ve sağ sağlam bedenli", *cov salmaḳ / çov salmaḳ* (جُو سالماق-چُو سالماق) "ün salmak", *cütmaḳ* (جُوتماق) "çift koşmak", *çoġan* (چُوغان) "çöven, sabun otu", *çilsime* (چِلسِمَه) "kış gecelerinde yenilen kuru yemiş", *ca'de* (جَعدَه) "cadde", *cıdav* (جِدَو) "omuz veya sırtı yaralı hayvan", *çarġatu* (چَرغَتُو) "kadınların yıkanmak için hamama götürdükleri tas", *çapav* (چاپَو) "çapul, akın", *çarḫçı* (چَرخچِی) "çarkacı", *çalçı* (چالچِی) "alıcı kuş", *ciki ciki* (جِکِی جِکِی) "sevinç, beğenme, hayranlık duyguları belirten bir söz", *çarḫı* (چَرخِی) "tuvalet, hela", *divit* (دِویت) "kavat", *deftin* (دَفتِین) "dokumacı tarağı, kirkit", *dügdügi* (دُکدُکِی) "[baltanın arkası, düğdüğü]", *diz gözi* (دِیز گُوزِی) "diz kapağı", *dügüşi* (دُوکُوشِی) "sepet", *rika* (رِیکا) "tellal, çağırtmaç", *ruvaḳ* (رُواق) "ruḳaḳ: yufka ekmeği", *refide* (رَفِدَه) "üzerine hamur açıp tandır duvarına yapıştırılan [yastığa benzer] nesne", *ray* (رای) "biat ve tebaiyet", *zort* (زُورت) "tıkma", *zortlamaḳ* (زُورتلاماق) "tıkmak, zorla sokmak", *zingile* (زِنگِلَه) "üzümün büyük salkımından koparılan küçük salkım", *zıfav* (زِفَو) "alay amacı ile söylenen bir söz", *serb* (سَرب) "kulağı ve kuyruğu kesilmiş köpek", *suyuḫ / suyuġ* (سُیُوخ-سُیُوغ) "sıvık, sulu", *saçaḳ / saçek* (ساچاق-ساچِک) "gelin çeyizi", *soḫlamaḳ* (سُوخلاماق) "sokmak", *sövütmaḳ* (سُوتماق) "sevindirmek", *sovaşmaḳ* (سُواشماق) "savaşmak", *sarışmaḳ* (سَرِشماق) "diken ilişmek", *sopanĝ* (سُوپانک) "sapan", *saġal* (ساغال) "sağlam", *savladum / sovladum* (سَولَدُم-سُولادُم) "taşa sürtüp keskinleştirmek, bilemek, zağlamak", *savḳun* (سَوقُون) "atı önemli işler için hazırlamak maksadıyla yürüyüşe çıkarmak", *sanma* (سانمَه) "sayma", *serme / sarma* (سَرمَه) "nefis tüfeklerin kundağının yapıldığı cevherli ağaç", *sayra* (سَیره) "güzel öten ve rengârenk olan bir tür bülbül", *saḳḳav* (سَقَّو) "burnundan irin akan at", *sav* (سَو) "taşla keskinleştirme, zağlama", *saḫlav* (ساخلَو) "sınırlarda koruma işinin yapan leşker", *savrı* (ساوِری) "hediye, armağan", *şallaḳ* (شَلّاق) "dövmek, dayak atmak", *şaḳıldaḳ* (شاقِلداق) "koyunların yünlerine yapışan pislik", *şillik* (شِلِّک) "top veya tüfek gibi silahların patlama sesi", *şing* (شِینک) "yenilebilen bir ot", *şetel* (شَتَل) "kumarbazdan alınan bahşiş payı", *şuġul* (شُغُول) "şakul, çekül", *şalayın* (شَلاین) "güzel, bakımlı", *şırḳa* (شِرقَه) "at donlarından biri", *şalaḫda* (شَلَخدَه) "koşuşturma, telaş, çaba", *şulumulu / şenderma'u* (شُولُومُولُو-شَندَرمَعو) "hercümerç", *fülgüc* (فُلگُوج) "kaftan yeninin başında çıkarılan uç", *ḳana* (قانا) "üzerine üzüm asmalarının yatırıldığı tepecikler", *ḳovala* (قُوالا) "yünden yapılan ince ip", *ḳantar* (قَنتَر) "at gemi, yular, dizgin", *ḳor* (قُور) "bekçilik, koruma", *ḳorçı* (قُورچِی) "muhafız, korumacı", *ḳamız* (قَمِیز) "genelde Özbekleri içtiği at sütü", *ḳapuḳ* (قاپُوق) "ok meydanında uzun ağaç başına bakırdan tepsi takılıp atlı okçular

tarafından bu nişanın vurulması", *ḳazzaḳ* (قَزّاق) "yolkesen", *ḳıcırmaḳ* (قِجِرماق) "un ekşimek, mayalanmak", *ḳıcırtmaḳ* (قِجِرتماق) "ekşitmek, mayalamak; göz dikmek", *ḳuruldamaḳ* (قُورُولداماق) "gök gürlemek", *ḳantarlamaḳ* (قانتارلاماق) "atı gemlemek", *ḳoşalmaḳ* (قُوشَلماق) "koşulmak, yanına katılmak", *ḳıya* (قِيَه) "feryat, bağırtı, haykırış", *ḳıya çekmaḳ* (قِيَه چَكماق) "feryat koparmak, bağırmak, haykırmak", *ḳurdeşen* (قُردَشَن) "zalim; kaba, terbiyesiz", *ḳaçḳan* (قاچقان) "çok kaçan", *ḳoluḳa* (قُولُوقَه) "kıça çivi çakmak", *ḳoşa* (قُوشَه) "kötülük, fenalık", *ḳulluḳçı* (قُولُوقچِی) "sazavul: tahsildar, vergici; sefil ve perişan bir ordu", *ḳazḳanı* (قازقانی) "serserilerin giydiği bir tür ayakkabı", *ḳatı* (قاتِی) "yüksek ses", *ḳaz begi / ġaz begi* (قَزبَكِی-غازبَكِی) "bakır sikke", *kipe / küpe* (كِپا-كُپا) "koyunun ince bağırsakları temizlenip içine harç konularak pişirilen bir yemek", *gömeç* (كُوماچ) "ağzı kapalı demir kap içinde pişirilen bir tür ekmek", *köç* (كُوچ) "ayal ve çocuklar, çoluk çocuk", *girdebaz* (گِردہ باز) "oğlancı", *gürgavaz* (گُرک آواز) "gürgebaz / gürgevaz: eğlenmek amacıyla meydanda ağzı kapalı olan bir kurdun etrafını çevirip bağırarak şiirler okuyup kurdun etrafa saldırmasını sağlama", *günbeẕ ėyledi* (گُنبَذ ايلدی) "domaldı" *körnüş* (كُرنُش) "sultanların önünde eğilip selam vermek", *gögeş* (گُوگَش) "göz gözlü", *kenef* (كَنَف) "çok eskimiş ve yıpranmış nesne", *gülüf* (گُلُف) "su gideri", *getirdirmaḳ* (گَتِردِرماق) "getirtmek", *gėdürmaḳ* (گِدُورماق) "götürmek", *kükrimaḳ* (كُوكرِيماق) "sıkıntıdan perişan olmak", *gömmaḳ* (كُوماق) "sikmek", *kelek* (كَلَك) "kargaşa, gürültü", *gezme kėşik* (گَزمَه كِشِك) "gece bekçisi", *gėcim* (گِجِم) "savaşta giyilen zırh", *gögçe* (گُوكچَه) "bir tür erik", *külüçe* (كُلُچَه) "bir tür ekmek", *ketirge* (كَتِرگَه) "zamk, reçine", *gözellü* (گُوزَل لُو) "güzel", *kevli* (گولی) "fahişe", *lam elif la* (لام اَلِف لا) "kemer şalına atılan düğüm", *lop* (لُوپ) "hile, aldatma", *lekke* (لَكّه) "sünger parçası", *lüke* (لُكه) "atılmamış pamuk", *leçeke* (لاچَكه) "duvar sobası, duvar dolabı veya kapı kemerinin etrafı, takın etrafı", *moda* (مُودا) "Yörüklerin evi", *malaẕa* (مَلاذا) "sıpa tersi", *mat* (مات) "çocukların oyunda atmak için yaptığı gürültü", *muḫ* (مُوخ) "şakın, hayran", *miyiz* (مِيز) "kuru üzüm", *mamış / mamuş* (مامِش-مامُوش) "ferç, am", *mılaḳ* (مِلاق) "üzümlerin takılıp tavandan asıldığı ip", *müşek* (مُشَک) "havai fişek; fişek", *mövre* (مُورَه) "üzüm ağacından kesilmiş kuru ağaç", *möv* (مُو) "üzüm ağacı", *mav* (مَو) "miyav", *micmici* (مِجمِجِی) "kimseye söz geçiremeyen gevşek ağızlı kimsde", *mıncayı* (مِنجائی) "manca", *nuḫala* (نُوخالا) "gece el veya ayağa konulup sabah kaldırılan kına", *nıġ nıġ* (نِغ نِغ) "gam, keder veya sevdadan kendi kendine veya başkasıyla çok konuşmak", *nasaḳ* (نَسَق) "kısas, ceza", *nargil* (نارگِل) "narcıl, Hindistan cevizi", *nirgil* (نِرگِل) "hokka, hile", *nişin* (نِشِين) "basur", *nevçe* (نَوچَه) "güreş öğrencisi, güreşçi çırağı", *havlamaḳ / hovlamaḳ* (هَولاماق-هُولاماق) "hohlamak, soluk vererek elleri ısıtmak", *hörle* (هُورلا) "yoksulların su ile pişirdiği yiyecek, [hürle]", *höt* (هُت) "deveyi sürerken kullanılan bir söz", *hort* (هُورت) "birden içmek", *högür* (هُگُر) "alışma, ünsiyet", *högürlenmaḳ* (هُگُرلَنماق) "alışmak, öğür olmak", *hor* (هُور) "bir şeyin birdenbire dökülmesi veya yüreğin birdenbire çarpması", *hiz* (هِيز) "ibne ve namert", *homurmaḳ* (هُمُورماق) "torbanın ağzını çevirerek dikmek", *hök* (هُک) "devenin kalkması için söylenen bir söz", *hennühün* (هَنُّ هُن) "bir işi erteleyerek savsaklamak", *hav hav* (هَو هَو) "bir kalabalığın toplanıp yersiz bağrışmalar yapması", *hėrri* (هِرّی) "birini kovarken söylenen bir söz", *vızvıza* (وزوزا) "soğuk havalarda uçamayan mor renkli bir böcek", *verciş* (وَرجِش) "pehlivanlık sporu", *vırıldamaḳ* (وِرلداماق) "taş veya şeşper gibi nesnelerin zorla yere atılıp ses çıkarması", *vėregen* (وِيرَگَن) "ibne; fahişe", *yovut- / yavutmaḳ* (يُوُت-ياوُتماق) "haber sormak, yoklamak, bakıp hizmet

etmek, ilgilenmek", *yovumaz* (يُوُوماز) "bir araya gelmez", *yorma* (يُورما) "sırma dikme, nakış işleme", *yallı yalana* (يَلّى يَلّنا) "müzik ahengi, nağme, ezgi", *yortlamaḳ* (يُورتلاماق) "at adım atarak koşmak", *yortlatmaḳ* (يُورتلاتماق) "atı adım attırarak koşturmak", *yortala* (يُورتالا) "atı adım attırarak koştur!", *yapalaḳ* (ياپالاق) "yassı, yayvan, yalpık", *yuḫulanmaḳ* (يُوخُولانماق) "uykuya yenilmek, uyku bastırmak", *yorḳun almaḳ* (يُورقُون آلماق) "dinlenmek", *yorḳalanmaḳ* (يُورقالانماق) "hızlı yürümek", *yal baġlamaḳ* (يال باغلاماق) "kibirlenmek", *yėlken* (يِلكَن) "güzel ve rengârenk bir kuş", *yėrri ha yėrri* (يِرّى ها يِرّى) "korku salmak için söylenen bir söz".

• *Azerbaycan* maddesinde bu adın aslının Azerbaygan olup eski zamanlarda sakinlerinin ateşe tapar olduğu ve İran'ın bir bölgesi olan bu ülkenin sakinlerinin Türkler olup başkentinin Tebriz olduğu, *Oġuz* maddesinde bu eski boyun Azerbaycan'da yaşamış olduğu, *Aras* maddesinde Azerbaycan sınırlarında akan bir ırmak olduğu, *Savalan* maddesinde Azerbaycan'da ünlü bir dağ olduğu, *Ḳızılbaş* maddesinde İran'ın ordusu olduğu dile getirilmiştir.

• *Tat* maddesinde Türklerin Fars dilli toplumlara Tat dedikleri, *Talış* Türklerin bir boyu olduğu, *Tacik* maddesinde Taciklerin Fars olduğu, *Türk* maddesinde Türklerin mensubu olduğu Nuh'un oğlanlarından biri olduğu, *Çerkes* maddesinde Gürcüler gibi kâfir topluluklardan olup onlardan köle ve cariye satıldığı kaydedilmiştir.

• *Toḫat* maddesinde Rum şehirlerinden biri olduğu, *Van* maddesinde Erzenerum ve Azerbaycan arasında bulunan bir Rum şehri olduğu anlatılmıştır.

• Bazı maddelere Türkçe şiir örneği de verilmiştir: *üzre* (Mirza Abdurrezzak Nişa'-ı Cihanşahî), *maç* (Mirza Vâfî), *Heri*.

• Bazı maddelere Farsça şiir örneği de verilmiştir: *şehre* (Mevlevî), *kelle* (Sadî), *lėve*, *huma* (Sadî).

• Bazı maddelere muamma örneği de verilmiştir: *düdük*.

• Eserin sözlük kısmında Moğolca ya da Moğolca ile ortak sözcükler bulunmaktadır: *itelgü* (ايتالگُو) "bir tür avcı kuş. Çarḫ da denir", *tüşmel* (تُوشمال) "bekevül, çeşnici", *tabun* (تابُون) "başkumandanın emrinde olan onbaşı, yüzbaşı ve binbaşı vs.; başkumandanın emrinde olanlar", *tebene* (تَبَنَه) "çuvaldız, büyük iğne", *dabulġa* (دَبُلغَه) "tolga, miğfer", *tegeltü / tekeltü* (تَگَلتُو) "teğelti", *cıda* (جِدا) "mızrak", *çandavul* (چَنداوُل) "geceler ordunun etrafını kollayan", *ceyran* (جَيران) "ahu, ceren, ceylan", *cerge* (جَرگَه) "sıra, dizi; bölük", *cülge* (جُلگَه) "yeşillik alan", *cebbe* (جَبّا) "cebe, silah", *cılav* (جِلَو) "atın dizgini, at yuları, çılbır", *savġat* (سَوغات) "armağan, hediye", *şügün* (شُكُن) "uğur", *dalda* (دالدا) "dayanak", *sibe* (سِيبَه) "orduyu korumak amacıyla hareket ettirilebilen duvar kalkan", *şonḳar* (شُونقار) "bir avcı kuş, sungur", *şıltaḳ* (شِلتاق) "bahane bulma, bahane etme", *şilan* (شِلان) "yemek şöleni, bayramlarda verilen ziyafet", *ḳancuḳa* (قانجُوقا) "terki kayışı, terki bağı, eyerin ardındaki tasma", *ḳamurġa* (قَمُرغَه) "av kuşatılarak yapılan avlama, sürek avı, sürgün avı", *ḳarçıġay* (قارچغای) "doğan denen avcı ve yırtıcı bir kuş", *ḳurultay* (قُورُلتای) "padişahın konuşma yaptığı devlet kurultayı; büyük şölen", *kötel* (كُتَل) "yedek at", *kekül* (كاكُل) "kâkül, perçem, tepede bırakılan saç tutamı", *küreken* (كُرَه كَن) "damat, güveyi", *köke* (كُوكَه) "süt

kardeşi", *maral* (مارال) "maral, geyik", *mandav* (مَندَو) "omuzu yaralı at", *nöker* (نُکَر) "uşak, hizmetçi".

• Eserin sözlük kısmında Arapça ya da Arapça ile ortak sözcükler bulunmaktadır: *eda* (ادا) "tavır", *almas* (اَلماس) "elmas", *aḫmaḳ* (اَحمَق) "< اَحمق: ahmak", *budala* (بُودَلا) "< بُدَلا: laubali, deli", *paḫla* (پاخلا) "< باقلا: bakla", *bab* (باب) "uygun; denk", *belut* (بَلُوت) "< بَلوط: kömürü yapılan bir ağacın meyvesi", *barat* (بارات) "< بَرات: çek, poliçe; Berat gecesi", *burc* (بُرج) "burç", *pilte* (پلته) "< فتیله: fitil", *tendür / tendir* (تَندُر-تَندِر) "< تَنور: tandır", *cib* (جِب) "< جیب: cep", *cin* (جِن) "< جِنّ: cin", *ce'be* (جَعبَه) "kutu; ok kuburu, sadak, okluk", *ca'de* (جَعدَه) "cadde", *ḫınna* (خِنَّه) "kına", *dabbaġ* (دَبّاغ) "debbağ, tabak, sepici", *dėm* (دِیم) "rutubetten ekin yapılan susuz yer", *dere* (دَرَه) "vadi, dere", *ruḥ-ı tutya* (رُوح توتیا) "çinko; sürme, tutya", *ref* (رَف) "raf", *ruḳaḳ* (رُقاق) "yufka ekmeği", *rėyhan* (ریحان) "reyhan", *refide* (رَفِدَه) "< رَفیده: üzerine hamur açıp tandır duvarına yapıştırılan [yastığa benzer] nesne", *reze* (رَزَه) "kapıya vurulan zincir, reze", *ray* (رای) "biat ve tebaiyet", *zad* (زاد) "< ذات: şey", *zevad* (زَواد) "< ذَوات: şeyler", *zanbaḳ* (زَنبَق) "zambak", *zenbül* (زَنبُل) "< زَنبیل: zembil", *sevda* (سَودا) "alış veriş", *sallaḫ* (سَلّاخ) "koyunları kesen, kesici", *saṭıl* (سَطِل) "< سَطل: ata su vermek için kullanılan üstünden kulplu kap, kova", *şamama* (شَماما) "< شَمامه: şamama", *şerit* (شَرِت) "< شَریط: "kurutmak için çamaşırların asıldığı ip", *şıl* (شِل) "< شَل: çolak; topal", *şekil* (شَکِل) "< شَکل: şekil", *şum* (شُوم) "şom, uğursuz, menhus", *şebeke* (شَبَکه) "[şebeke]", *şehre* (شَهرَه) "< شَرحه: et ve yağ dilimi, şerha", *şemle* (شَملَه) "sarık", *ḳada* (قَدا) "< قَضا: afet, bela, kaza", *ḳalbur* (قالبُور) "< غَربال: kalbur", *ḳovum* (قُوم) "< قَوم: kavim", *ḳayım* (قایِم) "< قائم: muhkem, sağlam, katı, sıkı, sert", *ḳehḳehe* (قَهقَهَه) "kahkaha", *kasa* (کاسا) "< کاسه: kâse, kadeh", *kebada* (گَبادا) "< گَباده: sporcuların kullandığı talim yayı", *kilbit* (کِلبِت) "< کِبریت: kibrit", *kėf* (کِف) "< کَیف: neşe", *kere* (کَرَه) "kere, kez", *kise* (کِیسَه) "kese, torba", *labada* (لاباده) "< لَباده: aba, hırka", *lec* (لَج) "inatçılık", *lövüz* (لُوُز) "< لَوز: meşhur bir helva", *loġaz* (لُغاز) "< لُغُز: kinayeli söz", *lif* (لِف) "< لیف: hamam lifi, içine sabun konan hamam kesesi", *muşaṭa* (مُوشاطا) "< مَشاطه: gelini süsleyen, bezekçi", *malla* (مالّا) "< مُلّا: molla, hoca", *muşamma* (مُوشامّا) "< مُشَمَّع: muşamba", *meçid* (مَچِد) "< مسجد: mescit", *manḳal* (مَنقَل) "mangal", *mendil* (مَندِل) "< منديل: mendil; sarık", *maymun* (مَیمُون) "[maymun]", *meḥfeze* (مَحفَزَه) "< محفظه: gönden yapılmış kutu, mahfaza", *naḳara* (ناقارا) "< نَقّاره: nakkare", *nasnas* (ناسناس) "< نَسناس: dev; insana benzeyen maymun", *növüs* (نُوُس) "< نفس: nefis", *nakıl* (نَقِل) "< نَقل: nakil", *nal* (نال) "< نعل: nal", *nisiye* (نِسِیَه) "< نِسیَه: veresiye", *naşı* (ناشِی) "acemi, toy, çaylak", *hava* (هاوا) "< هَوا: hava", *heves* (هَوَس) "[heves]", *hevl* (هَول) "korku; telaş, heyecan", *hele* (هَلَه) "< حالا: hâlâ, daha, henüz", *vasvas* (واسواس) "< وَسواس: titizlik, şüphe", *varaḳ* (وَرَق) "varak", *verem* (وَرَم) "şiş, şişme", *yėssir* (یِسِّر) "< اَسیر: esir, tutsak", *yahu* (یاهُو) "ev güvercini", *yanı* (یانِی) "< یَعنی: yani".

• Eserin sözlük kısmında Farsça ya da Farsça ile ortak sözcükler bulunmaktadır: *oruc* (اُرُوج) "< روزه: oruç", *ejdeha* (اَژدها) "ejder, ejderha", *enbür* (اَنبُر) "maşa, kıskaç", *erde* (اَردَه) "bir çeşit helva", *baha* (بَها) "paha", *baha* (باها) "< بَها: pahalı", *puç* (پُوچ) "içi boş", *puk* (پُوک) "içi çürük", *bes* (بَس) "yeter, kâfi", paçal (پاچال) "çulha çukuru", *pėhin* (پِهِن) "at tersi", *badıya* (بادِیَه) "büyük tas", *büdev / bidev* (بُدَو-بِدَو) "hızlı at", *telid* (تَلِید) "< تَرید: tirit, et suyuna ekmek doğranarak yapılan yemek", *tunban* (تُنبان) "tuman", *teverzin* (تَورزین) "< تَبَرزین: eyere asılan savaş baltası", *tarḫun* (تَرخُون) "tarhun", *taza* (تازه) "taze", *teberze* (تَبَرزَه) "< تبرزد: bir tür tatlı

üzüm", *tarazu* (تَرازُو) "terazi", *cında* (جِندا) "< جِنده: paçavra; eski; yırtık", *cüt* (جُت) "< جفت: çift", *çemuş* (چَمُوش) "hareketli ve kıvrak katır", *çerek* (چارَک) "< چهاریک: bir ağırlık ölçüsü, Tebriz batmanının çeyreği", *çin* (چِین) "defa, kez", *ẖamyaza* (خَمیازا) "< خَمیازه: esneme", *ẖara* (خارا) "bir kumaş çeşidi, hara, hare", *ẖama* (خاما) "< خامه: çiğ sütün üzerindeki kaymak", *dad* (داد) "feryat, figan, nale, inilti", *duvar* (دُوار) "< دیوار: duvar", *dėhliz* (دِهلِیز) "dehliz, evin eşiği", *desmal* (دَسمال) "< دَستمال: mendil, peçete, yağlık", *deste* (دَستَه) "deste", *dügüşi* (دُوگُوشِی) "< دوگوشی: sepet", *dėmi* (دِیمِی) "< دمی: çubuk; nargile", *rika* (رِیکا) "tellal, çağırtmaç", *rende* (رَندَه) "rende", *zuza* (زُوزا) "< زوزه: ağlama, inleme", *zabun* (زابُون) "< زَبون: kötü, fena", *zaḳ* (زاق) "zaç", *zumuḳ / zumuẖ* (زُومُوق-زُمُوخ) "< زُمُخت: kaba, çalımsız", *zenbürek* (زَنبُورک) "deve sırtında taşınabilen küçük top, zemberek", *siriş* (سِریش) "çiriş", *suvhan* (سوهان) "törpü", *sindan* (سِندان) "[örs]", *sevzi* (سَوزِی) "< سَبزی: pırasa", şagird (شاگِرد) "< شاگِرد: şakirt, öğrenci", *şol* (شُول) "< شُل: gevşek", *şirin* (شِرِین) "< شیرین: şirin, tatlı", *şeve* (شَوَه) "nazarlık için kullanılan siyah ve şeffaf bir taş", *şükufe* (شُکوفَه) "[tomurcuk, gonca; meyveli ağacın çiçeği]", *kovẖa* (کُوخا) "< کَدخدا: köy muhtarı", *kedẖuda* (کَدخدا) "mahalle muhtarı", *kalava* (کَلاوا) "< کَلافه: harabe", *kaġala* (کاغالا) "< کاغاله: aspur, yalancı safran", *kecava* (کَجاوا) "< کَجاوه: mahfe", *gat* (کات) "< کات: tembul ağacının yaprağı ile birlikte yenilir", *gec* (گج) "< گچ: alçı", *künd* (کُند) "küt, kör, keskin olmayan", *gügürd* (گُگُرد) "< گوگرد: kükürt", *kemend* (کَمَند) "[kement]", *kar* (کار) "< گر: sağır", *kor* (کُور) "kör", *gürgavaz* (گُرگ آواز) "< گُرگ آواز: eğlenmek amacıyla meydanda ağzı kapalı olan bir kurdun etrafını çevirip bağırarak şiirler okuyup kurdun etrafa saldırmasını sağlama", *günbeẕ* (گُنبَذ) "< گُنبد: kümbet", *kös* (گُوس) "kös", *gamuş / gamış* (گامُوش-گامِش) "< گاومیش: camız", *kelef* (گَلَف) "< گلاف: iplik yumağı, kelep", *germek* (گَرمَک) "turfanda kavunu, topatan", *gevahen* (گَواهَن) "< گاوآهن: saban demiri", *keşkeşan* (کشکشان) "< کَهکشان: Kehkeşan, Samanyolu", *kenken* (کَن کَن) "< کان کَن: kuyu kazan, kuyucu", *kelle* (کَلَّه) "kelle, kafa, baş", *küze* (کُزَه) "< کوزه: testi", *girde* (گِردَه) "< گِرد: müdevver, yuvarlak", *levend* (لَوَند) "ibne; ayak takımı, serseriler, külhanbeyleri", *lėve* (لِوَه) "< لیوه: herze yiyen, saçma konuşan, boş konuşan; yersiz gülen, beyhude yere gülen", *murdar* (مُوردار) "< مُردار: murdar", *mėşin* (مِشِین) "< میشین: meşin, telatin", *maya* (مایَه) "dişi deve; sermaye", *nėşder* (نِشدَر) "< نِشتر: neşter", *naz* (ناز) "naz", *namaz* (ناماز) "< نَماز: namaz", *nişin* (نِشِین) "basur", *nişan* (نِشان) "alamet, nişan", *hüngüft* (هُنگُفت) "beklenmeyecek kadar çok, aşırı", *hėç* (هِیچ) "hiç", *hiş* (هِش) "< خیش: saban", *huş* (هُوش) "[akıl, fikir, düşünce; zekâ; şuur, bilinç]", *hemeşe* (هَمَشَه) "< هَمیشه: her zaman, daima", *velenge vaz* (وَلَنگه واز) "< وِلنگ و واز: çok geniş ve ferah", *verciş* (وَرجِش) "< وَرزِش: pehlivanlık sporu", *yad* (یاد) "hafıza", *yar* (یار) "yâr, sevgili; dost, arkadaş, yoldaş, musahip".

• Eserin sözlük kısmında birçok eskicil öge bulunmaktadır: *ėv barẖ* (اِیو بَرخ) "ev barak, ev ve onun eşyası", *aġruḳ* (آغرُق) "yük", *işke sal* (ایشکا سال) "işlet!", *tamġa* (تَمغا) "dağ, hayvana vurulan damga", *tüzük* (تُزُوک) "düzen, nizam", *tonĝuz yıl* (تُنکُوز ئیل) "domuz yılı", *toşḳan yıl* (تُوشقان ئیل) "tavşan yılı", *tün / dün* (تُون-دُون) "tün, gece", *dışḳarı* (دِیشقارِی) "dışarı", *saġınmaḳ* (ساغِنماق) "düşünmek", *ḳıya* (قِیا) "sevgilinin eğri ve gözün ucuyla yandan bakması", *ḳaranḳuluḳ* (قاران قُولُوق) "karanlık", *ḳaranḳu* (قَرَنقُو) "karanlık", *ḳatla* (قاتله) "kez, kere", *göymaḳ* (گُویماق) "yanmak", *göydürmaḳ* (گویدورماق) "yandırmak, yakmak", *geleci* (گَلَجِی) "sohbet, karşılıklı konuşma", *neste* (نَستَه) "nesne, şey", *yayaẖ / yayaġ / yayaḳ* (یَیاخ-یَیاغ-یَیاق) "yaya, piyade", *yıḳlamaḳ* (یِقلاماق) "ağlamak", *yüzlenmaḳ* (یوزلانماق) "bir şeye doğru yüz dönmek, bir şeye doğru

yüz çevirmek, yüz tutmak, yönelmek", *yorultmaḳ* (یُورُولتماق) "yormak", *yasal* (یَسال) "sıra hâlinde dizilmiş ordu".

• Eserin sözlük kısmında yalnız sözlü dildeki sözcüklere değil yazılı kaynaklarda bulunan sözcüklere de yer verildiği anlaşılmaktadır.

• Eserin sözlük kısmında birçok ağza özellikle Tebriz ağzına ait sözcüklere yer verilmiştir: *al-a* (آل آ) "al!. A pekiştirme için kullanılır", *iyer* (اِیَر) "eyer", *elünz* (اَلْنْز) "eliniz", *atunz* (اَتُنْز) "atınız", *ısbanaḳ* (اِسبَنَق) "ıspanak", *ülkmaḳ* (اُولکماق) "ürkmek", *örgetmaḳ* (اورکتماق) "öğretmek", *örgenmaḳ* (اُورکنماق) "öğrenmek", *eleg* (اَلَک) "elek", *ög* (اُوک) "ön", *ann* (آنّ) "alın", *arsalan* (اَرسَلان) "aslan, arslan", *oturginen* (اُوتُورکِنَن) "oturgilen: otur!", *öpke* (اُپکه) "akciğer", *eye* (اَیَه) "iye, sahip, malik", *ititmaḳ / itidmaḳ* (اِیتِتماق-اِیتِدماق) "itilemek: keskinletmek, keskinleştirmek", *inçe / işke* (اِنچَه-اِشکه) "ince", *alcı* (اَلْجِی) "alıcı", *eylemenem* (اَیلَمَنَم) "eylemem, etmem", *eyran* (اَیران) "ayran", *baḫ-a* (باخ آ) "bak!. A pekiştirme için kullanılır", *bülüp* (بُولُوپ) "bilip", *almas* (اَلماس) "almaz", *pıçaḳ* (پِیچاق) "bıçak", *baḳarsuḳ* (باقارسُوق) "bağırsak", *baydaḳ* (بایداق) "bayrak", *böütmaḳ* (بُؤتماق) "büyütmek", *böük* (بُؤک) "büyük", *bülevlemaḳ* (بُلَولَه ماق) "bileylemek", *pitmaḳ* (پِیتماق) "bitmek, çıkıp yetişmek", *bürçek* (بُرچَک) "zülüf, saç", *biz inen* (بِز اِینَن) "biz ilen: bizimle", *piçün* (پِیچُون) "biçin!", *böve* (بُوَه) "böğ", *burya* (بُوریَه) "buraya", *bilev* (بِیلَو) "bileği", *pıspıslu / pıspıslı* (پِس پِس لُو-پِس پِس لِی) "bok böceği", *busḳu* (بُوسقُو) "pusu", *pipi* (پِی پِی) "bibi, hala", *besdi* (بَسدِی) "betsi: testi", *tenig* (تَنِک) "dar", *tüng* (تُنک) "testi", *tebbe* (تَبَّه) "teppe: tepe", *terpenmaḳ* (تَرپَنماق) "teprenmaḳ: deprenmek", *tünbek* (تُنبَک) "dünbek: dümbelek", *çöb* (چُوب) "ince tahta, çöp", *çaḫardup* (چَخاردُوپ) "çıkartıp", *çomur* (چُمُور) "çamur", *çındır* (چِندِر) "damarlı ve sinirli et parçası", *çarçı* (چارچی) "carçı: tellal, çağırtmaç, çığırtkan", *çarḫalar* (چارخالار) "çalḫalar: çalkalar", *çurġalamaḳ* (چُورغالاماق) "çulġalamaḳ: sarmak, bürümek", *çurġaşmaḳ* (چُورغاشماق) "sarınmak, bürünmek", *çapalamaḳ* (چاپالاماق) "çırpınmak", *çiyrimaḳ* (چِیرماق) "bıkmak", *çımramaḳ* (چِمرَه ماق) "çırmamaḳ: çemremek", *çölmek* (چُلمَک) "çömlek", *çallam* (چالَّم) "çalaram: çalarım", *ḫırtlaḳ* (خِرتلاق) "gırtlak", *ḫırḫıra* (خِرخِرَه) "hançere, gırtlak", *dırna* (دِرنا) "durna: turna", *diş* (دِش) "düş, rüya", *donḳuz* (دُونقُوز) "domuz", *dėş* (دِیش) "dėk: dek, değin", *dėk* (دِیک) "tek: gibi", *damu* (دامُو) "tamu, cehennem", *dalbunmaḳ* (دالبُونماق) "çırpınmak, çabalamak", *sal-a* (سال آ) "sal!. A pekiştirme için kullanılır", *sovsar* (سُوسار) "sansar", *sunur* (سُنُور) "sınır", *sėvler / sövler* (سِیولَر-سُولَر) "söyler", *salmaş* (سالماش) "sarmaş!", *savuġ / sovuġ* (ساوُغ-سُوُغ) "soğuk", *sıḳnaḳ* (سِقناق) "sığınak, istihkâm", *sövünmaḳ* (سُونماق) "sevinmek", *sövmaḳ* (سُوماق) "sevmek", *sıġarlamaḳ* (سِغارلاماق) "sığallamaḳ: sıvazlamak, sıvamak", *şovra* (شورا) "şorba: çorba", *şevit* (شَوِت) "şibid: dereotu", *ḳėyin ata* (قِین آتا) "ḳayın ata: kaynata", *ḳėyin ana* (قِین آنا) "ḳayın ana: kaynana", *ḳėyin* (قِین) "kayın", *ḳorḫ-a* (قُورخ آ) "kork!. A pekiştirme için kullanılır", *ḳırp* (قِرپ) "kulp", *ḳėynet* (قِینَت) "kaynat!", *ḳarlanḳuc* (قارلانقُوج) "kırlangıç", *ḳayḳaç* (قَیقاچ) "ḳıyḳaç: at koşarken üzerinden nişana doğru dönme", *ḳayḳaç* (قَیقاچ) "ḳıyḳaç: üç köşeli kadın başörtüsü", *ḳanşar* (قانشار) "karşı", *ḳışlar* (قِشلار) "kıçlar, bacaklar", *ḳėyiş* (قِیش) "kayış", *ḳėyriş* (قِیرش) "ḳayırış: yapıl!", *ḳėymaḳ* (قِیماق) "kaymak", *ḳolçaḳ* (قُولچاق) "ḳorçaḳ: oyuncak bebek", *ḳarannuḳ* (قارانُّوق) "karanlık", *ḳėyitmaḳ* (قِیتماق) "kayıtmak, dönmek", *ḳėyirmaḳ* (قِیرماق) "ḳayırmaḳ: yapmak", *ḳėyçi* (قِیچی) "ḳayçı: makas", *ḳėyçilemaḳ* (قِیچِیلَماق) "ḳayçılamaḳ: makaslamak", *ḳurḳuşum* (قُورقُوشُم) "ḳurḳuşun: kurşun", *ḳovum* (قُوُم) "ḳovm: kavim", *kilbit* (کِلبِت)

"kibrit", *gügürd* (گُگُرد) "kükürt", *kelecoş* (كالاجُوش) "doğranmış ekmek üzerine yağda kavrulmuş soğan ve ceviz döküldükten sonra üzerine yoğurt veya kurut ilave edilen bir çeşit yemek", *kuf* (كُف) "salıncak", *kiprik* (كِپرِك) "kirpik", *legleg* (لَكلَك) "leylek", *lav* (لَو) "lov: afet, bela", *malla* (مالّا) "molla, hoca", *meçid* (مَچِد) "mescit", *mölçek / mülçek / möçek* (مُلچَک-مُچَک) "milçek / böcek: sivrisinek", *mekke* (مَكَّه) "meke: mısır", *meryemlü* (مَريَم لُو) "bir tür yer kurdu", *novala* (نُوالا) "nevale: deveye yedirilen hamur topağı; lokma", *na ḳada* (ناقادا) "ne kadar", *növüs* (نُوس) "nefis; erkeklik organı", *nemne* (نَمنَه-نَمَنَه) "nemene: ne", *vur-a* (وُرا) "vur!. A pekiştirme için kullanılır", *varıdur* (واريدُر) "onda var", *varundur* (وارُن دُر) "sende var", *varunzdur* (وارُنْزدُر) "sizde var", *varlarıdur* (وارلاريدُر) "onlarda var", *varumdur* (وارُم دُر) "bende var", *varumızdur* (وارُومِزدُر) "bizde var", *vurmunz* (وُورمُونْز) "vurmayınız", *vurram* (وُورّام) "vuraram: vururum", *vėrmün* (وِيرمُون) "vermeyin", *yėyḫa / yėyḫala* (يِيخا-يِيخالا) "yayḫa / yayḫala: yıka!", *yan-a* (يان آ) "yan!. A pekiştirme için kullanılır", *yon-a* (يُون آ) "yon!, yont!. A pekiştirme için kullanılır", *yırt-a* (يِرت آ) "yırt!. A pekiştirme için kullanılır", *yatırıt* (ياتِرِت) "yatırt: yatır!", *yalavanc* (يالاوانج) "yalavac: çıplak, yoksul", *yaŋġalmaḳ* (يانكالماق) "yaŋġılmaḳ: yanılmak", *yaŋġaltmac* (يانكالتماج) "yaŋġıltmac: yanıltmaç", *yėssir* (يِسّر) "yesir: esir, tutsak", *yuvar* (يُوار) "yuyar: yıkar", *yuvunmaḳ* (يُوُنماق) "yuyunmaḳ: yıkanmak", *yovuz* (يُوُز) "yavuz: acayip", *yėylaḳ* (يِيلاق) "yaylaḳ: yayla", *yėrpik* (يِرپِک) "yėlpik: yelpaze", *yėrpiklemaḳ* (يِرپِكلَماق) "yėlpiklemaḳ: yelpazelemek", *yayıltmaḳ* (ياپِلتماق) "yaydırmak", *yumultmaḳ* (يُومُولتماق) "yumdurmak", *yunbalanmaḳ* (يُونبالانماق) "yumbalanmaḳ: yuvarlanmak", *yurḳun* (يُورقُون) "yulḳun: ılgın ağacı", *yanı* (يانِى) "yani".

• Eserin birçok yerinde /y/ sesinin yanındaki ünlü değişime uğrayıp daralmıştır (ıy / iy < ay / ey): *gelmiyüp* (كلمِيوپ) < gelmeyüp "gelmeyip", *gelmiyecaḳdur* (كلمِيَجاقدور) < gelmeyecaḳdur "gelmeyecektir", *gelmiyünz* (كلمِيونْز) fakat *gelmeyünz* (كلمَيونْز) "gelmeyiniz" de var, *gelmiyün* (كلمِيون) < gelmeyün "gelmeyin", *gelmiyen* (كلمِيَن) < gelmeyen, *niye* (نِيَه) fakat *neye* (نَيَه) "niye" de var, *eyliyünz* (اَيلِيونْز) < eyleyünz "eyleyiniz, ediniz", *istiyek* (اِيستِيَک) < isteyek "isteyelim", *ucıya* (اُوجِيَه) < ucaya, *oruya* (اُورِيَه) < oraya, *boşıyup* (بُوشِيُپ) < boşayup "boşayıp", *boşıyun* (بُوشِيُون) < boşayun "boşayın", *tovlıyup* (تُوولِيُپ) < tovlayup "tavlayıp; dolayıp", *çatlıyıp* (چاتلِيپ) < çatlayıp, *saḫlıyunz* (ساخلِيُونْز) fakat *saḫlayunz* (ساخلايُونْز) "saklayınız" da var, *saḫlıyun* (ساخلِيُن) < saḫlayun "saklayın", *ḳayırmıyunz* (قايِرمِيُونْز) < ḳayırmayunz "yapmayınız", *modıya* (مُودِيَه) < modaya "Yörük evine", *yükliyün* (يُوكلِيُون) < yükleyün "yükleyin", *yollıyun* (يُولّيُون) < yollayun "yollayın" gibi.

• Eserde öğrenilen geçmiş zaman ve fiil zarfı için -ıp / -ip / -up / -üp eki kullanılır: *çekilüp* (چَكِيلُوپ) "çekilip", *çekilip* (چَكِيلِپ), *çimip* (چِمِپ) gibi. Fiilin son sesi ünlü ise bu eklerden önce /y/ sesi getirilir, fiilin son sesi açıksa daralır: *tanıyup* (تانِيُوپ) "tanıyıp", *diyip* (دِيِپ) < dėyip "deyip", *çatlıyıp* (چاتلِيپ) < çatlayıp, *ḳarıyıp* (قارِيپ) "karıyıp, kocayıp" gibi. Ünlülerden sonra bazen direkt -p eki getirilir: *eprip* (اَپرِيپ) < epriyip, *çiyrip* (چِيرِپ) < çiyriyip "bıkıp", *ḳurıp* (قُورِيپ) < ḳurıyıp "kuruyup" gibi. Ancak bazen fiilin son sesi değişime uğrar: *başlıp* (باشلِيپ) < başlayıp, *tanup* (تانُپ) < tanıyup "tanıyıp", *titrüp* (تِيترُوپ) < titreyüp "titreyip", *titrip* (تِيترِيپ) < titreyip, *çeynip* (چَينِپ) < çeyneyip "çiğneyip", *ėylip* (اِيلِپ) < ėyleyip "eyleyip, edip" gibi.

• Eserde zaman çekimlerinde fiilin son sesi ünsüz ise -ır / -ir / -ur / -ür eki kullanılır: *alur* (اُلور) "alır", *terpenür* (تَرپَنُور) "deprenir", *terpenir* (تَرپَنِر) "deprenir" gibi. Fiilin son sesi ünlü ise direkt -r eki getirilir: *eprür* (اَپرُر) "eprir, çürür", *tanır* (تانِير), *toḫur* (تُوخُور) "dokur", *toḫır* (تُوخِير) "dokur", *sular* (سُولار), *ḳoḫur* (قُوخُور) "kokar", *ḳarır* (قارِير) "karır, kocar", *yarur* (يارُر) "ışıklanır", *yamar* (يامار), *yėrir* (يرير) "yürür" gibi. Ancak bazen fiilin son sesi değişime uğrar: *tanur* (تانُور) < tanır, *yėrür* (يرُور) < yėrir "yürür" gibi.

• Eserde bazen hece düşmesi görülür: *aġlır* (آغلِير) < ağlayır "ağlıyor", *sulır* (سُولِير) < sulayır "suluyor", şişlim (شِشلِم) < şişleyim "şişleyeyim", ḳuruldır (قُورُولدِير) < ḳuruldayır "gök gürlüyor", mırıldır (مِرلدِر) < mırıldayır "köpek hırlıyor", neylirsen (نَيلِرسَن) < neyleyirsen "ne yapıyorsun", vurmunz (وُورمُونْز) < vurmayunz "vurmayınız", vurram (وُورّام) < vuraram "vururum", vėrmün (وِيرمُون) < vėrmeyün "vermeyin" gibi.

• Eserin sözlük kısmında ses bilgisi açısından ikili biçimler görülmektedir: *arḫa* (آرخا) ~ *arḳa* (آرقا) "arka", *oṉġa* (اُونكا) ~ *ona* (اونه) "ona", *uçurd-* (اُوچُورد) ~ *uçurt-* (اُچُرت) "uçurtmak", *endir-* (اَندِر) ~ *endür-* (اَندُور) ~ *yėndir-* (يِندِر) "indirmek", *enmaḳ* (اَنماق) ~ *enmek* (اَنمَک) "inmek", *üz* (اُز) ~ *yüz* (يُوز) "yüz, çehre", *açduḳ* (آچدُوق) ~ *açdüg* (آچدُک) "açtık", *acduḳ* (آجدُوق) ~ *acdüg* (آجدُک) "acıktık", *eprü-* (اَپرُو) ~ *epri-* (اَپرِی) "eprimek", *uluġ* (اُلُغ) ~ *ulu* (اُلُو) "ulu", *ititmaḳ* (اِيتِتماق) ~ *itidmaḳ* (اِيتِدماق) "keskinletmek, keskinleştirmek", *ud-* (اُود) ~ *ut-* (اُوت) ~ *yud-* (يُود) "yutmak", *oḫu-* (اُوخُو) ~ *oḫı-* (اُوخِی) "okumak", *oḫutmaḳ* (اُوخُوتماق) ~ *oḫudmaḳ* (اُوخُودماق) "okutmak", *ıslad-* (اِسلاد) ~ *ıslat-* (اِسلات) "ıslatmak", *aldadmaḳ* (آلدادماق) ~ *aldatmaḳ* (آلداتماق) "aldatmak", *ėvlendür-* (اِيولَندُر) ~ *ėvlendir-* (اِيولَندِر) "evlendirmek", *utandur-* (اُوتاندُر) ~ *utandır-* (اُوتاندِر) "utandırmak", *ayaġ* (اَياغ) ~ *ayaḳ* (اَياق) "ayak", *uşaġ* (اُشاغ) ~ *uşaḳ* (اُوشاق) "çocuk", *ėtmaḳ* (اِيتماق) ~ *ėtmeg* (اِيتمَک) "etmek", *içmaḳ* (اِيچماق) ~ *içmeg* (اِيچمَک) "içmek", *incimaḳ* (اِنجِماق) ~ *incimeg* (اِنجِيمَک) "incinmek", *örtaḳ* (اُورتاق) ~ *örtek* (اُورتَک) "örtelim", *emmaḳ* (اَمماق) ~ *emmek* (اَممَک) "emmek", *il* (اِيل) ~ *yıl* (يِيل) "yıl", *aşaḳa* (اَشاقَه) ~ *aşaġa* (اَشاغَه) "aşağı", *anġla-* (اَنكلا) ~ *anla-* (اَنلَه) "anlamak", *aru* (اَرُو) ~ *arı* (آرِی) "böcek olan arı", *üzengü* (اُوزَنگُو) ~ *üzengi* (اُوزَنگِی) "üzengi", *oy-* (اُوی) ~ *ay-* (اَی) "aymak: ayılmak; anlamak", *aġur* (آغُور) ~ *aġır* (آغِير) "ağır", *eyleş-* (اَيلَش) ~ *egleş-* (اَكلَش) "oturmak", *aġuz* (آغُوز) ~ *aġız* (آغِيز) "ağız", *acıḳ* (آچِق) ~ *acuḳ* (آجُوق) "hüzün, keder, acı; öfke, hışım, kızgınlık", *ėşidmaḳ* (اِشِدماق) ~ *ėşitmaḳ* (اِشِتماق) "işitmek", *erük* (اَرُوک) ~ *erik* (اَرِک) "zerdali, bir tür kayısı", *eksük* (اَكسُوک) ~ *eksik* (اَكسِک) "eksik", *ėrkek* (اِرگَک) ~ *erkek* (اَرگَک) "erkek", *ėn* (اِن) ~ *en* (اَن) "en, genişlik", *iyer* (اِيَر) ~ *eyer* (اَيَر) "eyer", *ülk-* (اُولک) ~ *ürk-* (اُورک) "ürkmek", *örgetmaḳ* (اورگتماق) ~ *ögretmaḳ* (اُگرَتماق) "öğretmek", *örgenmaḳ* (اُورگنماق) ~ *ögrenmaḳ* (اُگرَنماق) "öğrenmek", *eyran* (اَيران) ~ *ayran* (آيران) "ayran", *arsalan* (اَرسَلان) ~ *aslan* (آسلان) "aslan", *oturginen* (اُوتُورگِنَن) ~ *oturgilen* (اُوتُورگِلَن) "otur!", *eye* (اَيَه) ~ *iye* (اِيَه) "iye", *ėylemaḳ* (اِيلَماق) ~ eylemaḳ (اَيلَماق) "eylemek, etmek", *işke* (اِشكَه) ~ *inçe* (اِنچَه) "ince", *almas* (آلماس) ~ *almaz* (آلماز) "almaz", *puç* (پُوچ) ~ *puk* (پُوک) "içi boş; içi çürük", *basdur-* (باسدُور) ~ *basdır-* (باسدِر) "bastırmak, zorla itmek; yere düşürüp çiğnetmek veya dövmek; örtmek", *bulaġ* (بُولاغ) ~ *bulaḳ* (بُولاق) "bulak, pınar", *budaġ* (بُوداغ) ~ *budaḳ* (بُوداق) "budak", *böyrek* (بُويرَک) ~ *bögreg* (بُكرَک) "böbrek", *büri-* (بُرِی) ~ *bürü-* (بُرُو) "bürümek", *bül-* (بُول) ~ *bil-* (بِيل) "bilmek", *pıçaḳ* (پِيچاق) ~ *bıçaḳ* (بِچاق) "bıçak", *baydaḳ* (بايداق) ~ *bayraḳ* (بَيرَق) "bayrak", *böüt-* (بُؤُت) ~ *böyüt-* (بُويُت) ~ *böyıt-* (بُويِت) "büyütmek", *böük* (بُؤُک) ~ böyük (بُويُوک) "büyük", *bülevle-* (بُلَولَه) ~

bilevle- (بِلَوله) "bileylemek", *pitmaḳ* (پِيتماق) ~ *bitmaḳ* (بِيتماق) "bitmek, çıkıp yetişmek", *bilerzük* (بِلَرزُوک) ~ *bilezük* (بِلَزُوک) "bilezik", *biz inen* (بِز اِينَن) ~ *biz ilen* (بِز اِيلَن) "bizimle", *piç-* (پِيچ) ~ *biç-* (بِيچ) "biçmek", *büdev* (بُدَو) ~ *bidev* (بِدَو) "hızlı at", *burya* (بُوريَه) ~ *buraya* (بُورايَه) "buraya", *pipi* (پِی پِی) ~ *bibi* (بِی بِی) "bibi, hala", *baluḫ* (بالُوخ) ~ *baluġ* (بالُوغ) ~ *balıġ* (بالِيغ) "balık", *poḳ* (پُوق) ~ *boḳ* (بُوق) "bok", *batur-* (باتُور) ~ *batır-* (باتِر) "batırmak", *palçıḫ* (پالچِخ) ~ *palçuḳ* (پالچُوق) ~ *balçuḳ* (بالچُوق) "balçık", *başı baḳlu* (باشِی باقلُو) ~ *başı bağlu* (باشِی باغلُو) "kertenkele", *pıspıslu* (پِس پِس لُو) ~ *pıspıslı* (پِس پِس لِی) "bok böceği", *tanup* (تانُپ) ~ *tanıyup* (تانِيُوپ) "tanıyıp", *tanur* (تانُور) ~ *tanır* (تانِير) "tanır", *tanımek* (تانِيمَک) ~ *tanımaḳ* (تانِيماق) "tanımak", *tanıdum* (تانِيدُم) ~ *tanıdım* (تانِيدِم) "tanıdım", *toḫımaḳ* (تُوخِيماق) ~ *toḫumaḳ* (تُوخُوماق) "dokumak", *terpenür* (تَرپِنُور) ~ *terpenir* (تَرپِنِير) "deprenir", *terpenmaḳ* (تَرپَنماق) ~ *teprenmaḳ* (تَپرَنماق) "deprenmek", *topuġ* (تُوپُوغ) ~ *topuḳ* (تُوپُوق) "topuk", *tuluġ* (تُولُوغ) ~ *tuluḳ* (تُولُوق) "tuluk, tulum", *tökmaḳ* (تُوکماق) ~ *tökmek* (تُکمَک) "dökmek", *tökülmaḳ* (تُوکُلماق) ~ *tökülmek* (تُوکُلمَک) "dökülmek", *tükli* (تُکلِی) ~ *tüklü* (تُکلُو) "tüylü, kıllı", *Tarı* (تارِی) ~ *Tanĝrı* (تنکری) "Tanrı", *baḳa* (باقا) ~ *baġa* (باغا) "bağa", *tovla-* (تُولا) ~ *tavla-* (تَولا) "tavlamak; dolamak", *toyuġ* (تُيُوغ) ~ *tovuġ* (تُوغ) ~ *tavuġ* (تاوُغ) "tavuk", *tebbe* (تَبَّه) ~ *teppe* (تَپَّه) ~ *tepe* (تَپَه) "tepe", *tünbek* (تُنبَک) ~ *dünbek* (دُنبَک) "dümbelek", *tamġa* (تَمغا) ~ *damġa* (دامغا) "dağ, hayvana vurulan damga", *dün* (دُون) ~ *tün* (تُون) "tün, gece", *tırna* (تِرنا) ~ *turna* (تُرنا) "kemer veya halatı örerek yapılan vurma aracı", *titrüp* (تِيتِرُوپ) ~ *titrip* (تِيتِرِيپ) "titreyip", *tendür* (تَندُر) ~ *tendir* (تَندِر) "tandır", *torpaḳ* (تُورپاق) ~ *topraḳ* (تُوپراق) "toprak", *çoḫ* (چُوخ) ~ *çoḳ* (چُوق) "çok", *çolaḫ* (چُولاخ) ~ *çolaḳ* (چُولاق) "topal, aksak", *çigid* (چِگِد) ~ *çigit* (چِگِت) "olgunlaşmamış karpuz", *çėz-* (چِز) ~ *çez-* (چَز) "osurmak, yellenmek", *çövürmaḳ* (چُوُرماق) "çevirmek" ~ *çevr* (چَور) "çevre", *cıġla* (جِغلا) ~ *cıḳla* (جِقلا) "dans eden çocuklar, rakkas çocuklar", *çekilüp* (چَکِيلُوپ) ~ *çekilip* (چَکِيلِپ) "çekilip", *çekdürmaḳ* (چَکدُورماق) ~ *çekdirmaḳ* (چَکدِرماق) "çektirmek", *çeltük* (چَلتُک) ~ *çeltik* (چَلتِک) "çeltik", *çeyne-* (چَينَه) ~ *çėyne-* (چِينَه) "çiğnemek", *çaḫard-* (چَخارد) ~ *çıḫard-* (چِخارد) ~ *çıḫart-* (چِخارت) "çıkartmak", *cov* (جُو) ~ *çov* (چُو) *çav* (چَو) "çav, ün", *çarçı* (چارچی) ~ *carçı* (جارچی) "tellal, çağırtmaç, çığırtkan", *çarḫala-* (چارخالا) ~ *çalḫala-* (چالخالا) "çalkalamak", *çallam* (چالَّم) ~ *çalaram* (چالارَم) "çalarım", *döşürd-* (دُوشُورد) ~ *döşürt-* (دُوشُورت) "devşirtmek; yerden tahıl tanelerini toplatmak", *doḳḳuz* (دُوقُّوز) ~ *toḳḳuz* (تُقُّوز) ~ *toḳuz* (توقوز) "dokuz", *daya* (دايَه) ~ *taya* (تايه) "taya, dadı, daye", *delü* (دَلُو) ~ *deli* (دَلِی) "deli", *dolı* (دُولِی) ~ *dolu* (دُولُو) "dolu", *doġrı* (دُوغرِی) ~ *doġru* (دُوغرُو) "doğru", *dırna* (دِرنا) ~ *durna* (دُرنا) "turna", *toñguz* (تُنگُوز) ~ *donḳuz* (دُونقُوز) ~ *donuz* (دُونُز) "domuz", *toşḳan* (تُوشقان) ~ *dovşan* (دُوشان) "tavşan", *dėş* (دِيش) ~ *dėk* (دِيک) "dek, değin", *tek* (تَک) ~ *dėk* (دِيک) "gibi", *dadlu* (دادلُو) ~ *datlu* (داتلُو) "tatlı", *dışḳarı* (دِيشقارِی) ~ *dışarı* (دِيشارِی) "dışarı", *zart* (زَرت) ~ *zırt* (زِرت) "osuruk", *zumuḳ* (زُومُوق) ~ *zumuḫ* (زُمُوخ) "kaba, çalımsız", *saç* (ساچ) ~ *sac* (ساج) "sac", *saḳ-* (ساق) ~ *sağ-* (ساغ) "sağmak", *suyuḫ* (سُيُوخ) ~ *suyuġ* (سُيُوغ) "sıvık, sulu", *sıcaḫ* (سيجاخ) ~ *sıcaḳ* (سيجاق) "sıcak", *sataḫ* (ساتاخ) ~ *sataḳ* (ساتاق) "satalım", *saruġ* (سارُوغ) ~ *saruḳ* (سارُوق) "sarık", *saruġ* (سارُوغ) ~ *saru* (سارُو) ~ *sarı* (سارِی) "sarı", *sınıḫ* (سِنِخ) ~ *sınıḳ* (سِنِق) "sınık, kırık", *saçek* (ساچک) ~ *saçaḳ* (ساچاق) "gelin çeyizi", *süri-* (سُورِی) ~ *sürü-* (سُورُو) "sürümek", *soncuḫ* (سُنجُوخ) ~ *soncuḳ* (سُونجُوق) "çift, tekme", *serimaḳ / sarımaḳ* (سَرِيماق) ~ *sermaḳ / sarmaḳ* (سَرماق) "sarmak", *savut-* (ساوُت) ~ *sovut-* (سُوُت) "soğutmak", *savuġ* (ساوُغ) ~ *sovuġ* (سُوُغ) "soğuk", *sıḳır* (سِقِر) ~ *sıġır* (سِغِر) "yaşlı erkek sığır", *semüz* (سَمُز) ~ *semiz* (سَمِز) "semiz", *saḫlıyunz* (ساخلِيُونُز) ~ *saḫlayunz* (ساخلايُونُز)

“saklayınız”, *sana-* (سانا) ~ *san-* (سان) ~ *say-* (سای) “saymak”, *sėrçe* (سِرچَه) ~ *serçe* (سَرچَه) “serçe”, *sėçme* (سِیچمَه) ~ *saçma* (ساچمَه) “saçma, avda kullanılan küçük kurşun tanesi”, *sėvle-* (سِیولَه) ~ *sövle-* (سُولَه) “söylemek”, *samlaş-* (سالماش) ~ *sarmaş-* (سارماش) “sarmaşmak”, *savla-* (سَولا) ~ *sovla-* (سُولا) “taşa sürtüp keskinleştirmek, bilemek, zağlamak”, *sanc-* (سانج) ~ *sanç-* (سانچ) “sançmak, batırmak; ısırmak, sokmak”, *sövün-* (سُون) ~ *sevin-* (سَون) “sevinmek”, *söv-* (سُو) ~ sev- (سَو) “sevmek”, *ḳarḳa* (قارقا) ~ *ḳarġa* (قارغا) “karga”, *ḳılıc* (قِلِج) ~ *ḳılıç* (قِلِچ) “kılıç”, *ḳıraḫ* (قِراخ) ~ *ḳıraḳ* (قِراق) “kıralım”, *ḳonaḫ* (قُوناخ) ~ *ḳonaḳ* (قُوناق) “konuk”, *ḳėynet-* (قِینَت) ~ *ḳaynat-* (قاینَت) “kaynatmak”, *ḳayḳaç* (قَیقاچ) ~ *ḳıyḳaç* (قِیقاچ) “at koşarken üzerinden nişana doğru dönme; üç köşeli kadın başörtüsü”, *ḳış* (قش) ~ *ḳıç* (قچ) “kıç, bacak; diz”, *ḳėyriş-* (قِیرش) ~ *ḳayırış-* (قایِرش) “yapılmak”, *ḳėyitmaḳ* (قِیتماق) ~ *ḳayıtmaḳ* (قَیتماق) “kayıtmak, dönmek”, *ḳėyirmaḳ* (قِیرماق) ~ *ḳayırmaḳ* (قایِرماق) “yapmak”, *ḳovuş-* (قُوُوش) ~ *ḳavuş-* (قاوُش) “kavuşmak”, *ḳovza-* (قُوزا) ~ *ḳavza-* (قَوزا) “kaldırmak”, *ḳav-* (قَو) ~ *ḳov-* (قُو) “kovmak”, *ḳantarḳa* (قانتارقا) ~ *ḳantarġa* (قانتَرغا) “at gemi, yular, dizgin”, *ḳoyıp* (قُویپ) ~ *ḳoyup* (قُویُوپ) “koyup”, *ḳaṭur* (قاطُور) ~ *ḳaṭır* (قاطِر) “katır”, *ḳarındaş* (قارِنداش) ~ *ḳardaş* (قارداش) “karındaş, kardeş”, *ḳatuḳ* (قاتُوق) ~ *ḳatıḳ* (قاتِق) “katık, ekmeğe katılan yiyecek; yoğurt”, *ḳaranḳu* (قَرَنقُو) ~ *ḳaranḳuluḳ* (قاران قُولُوق) ~ *ḳaranluḳ* (قارانلُوق) ~ *ḳarannuḳ* (قارانُّوق) “karanlık”, *ḳızluḳ* (قِزلُوق) ~ *ḳızlıḳ* (قِزلِیق) “kızlık, bekâret”, *ḳasuḳ* (قاسُق) ~ *ḳasıḳ* (قاسِق) “kasık”, *ḳucaḫ* (قُوجاخ) ~ *ḳucaġ* (قُوجاغ) ~ *ḳucaḳ* (قُوجاق) “kucak”, *ḳıdıḫ* (قِدِخ) ~ *ḳıdıḳ* (قِدِق) “gıdıklama”, *ḳırulmaḳ* (قِرُلماق) ~ *ḳırılmaḳ* (قِرلماق) “kırılmak”, *ḳelyan* (قَلیان) ~ *ḳeylan* (قَیلان) ~ *ḳeylun* (قیلون) “nargile”, *ḳayṭan* (قَیطان) ~ *ḳayṭun* (قیطون) “kaytan”, *ḳėyin* (قِین) ~ *ḳayın* (قایِن) “kayın”, *ḳovun* (قُوُون) ~ *ḳavun* (قاوُن) “kavun”, *ḳovur-* (قُوُر) ~ *ḳavur-* (قاوُر) “kavurmak”, *ḳarşu* (قارشُو) ~ *ḳarşı* (قارشِی) “karşı”, *ḳurı* (قُورِی) ~ *ḳuru* (قُورُو) “kuru”, *ḳurı-* (قُورِی) ~ *ḳuru-* (قُورُو) “kurumak”, *ḳapu* (قاپُو) ~ *ḳapı* (قاپِی) “kapı”, *ḳancuḳa* (قانجُوقَه) ~ *ḳancuġa* (قانجُوغَه) “terki kayışı, terki bağı, eyerin ardındaki tasma”, *ḳırmız* (قِرمِز) ~ *ḳırmızı* (قِرمِزی) “kırmızı”, *ḳaz begi* (قَزبَکِی) ~ *ġaz begi* (غازبَکِی) “bakır sikke”, *ḳoḫı* (قُوخِی) ~ *ḳoḫu* (قُوخُو) “koku”, *kipe* (کِپا) ~ *küpe* (کُپا) “koyunun ince bağırsakları temizlenip içine harç konularak pişirilen bir yemek”, *gėdüp* (کِیدُوپ) ~ *gėdip* (کِیدِپ) “gidip”, *görset-* (کُورسَت) ~ *göster-* (کُوستَر) “göstermek”, *gürgavaz* (کُرک آواز) ~ *gürgebaz* (کُورکه باز) ~ *gürgevaz* (کورکه واز) “eğlenmek amacıyla meydanda ağzı kapalı olan bir kurdun etrafını çevirip bağırarak şiirler okuyup kurdun etrafa saldırmasını sağlama”, *kinis* (کِنِس) ~ *çilis* (چِلِس) “cimri, hasis”, *gamuş* (کامُوش) ~ *gamış* (کامِش) “camız”, *gilim* ~ *kilim* (کِلِیم) “kilim”, *gücli* (کُوجلِی) ~ *güclü* (کُوجلُو) “güçlü”, *lekke* (لَکَّه) ~ *leke* (لَکه) “leke”, *mamuş* (مامُوش) ~ *mamış* (مامِش) “ferç, am”, *mölçek / mülçek* (مُلچَک) ~ *möçek* (مُچَک) “sivrisinek”, *miñg* (مِینک) ~ *min* (مِین) “bin”, *naḫur* (ناخُور) ~ *naḫır* (ناخِر) “nahır”, *nenip* (نَنِپ) ~ *ne ėylip* (نَه اِیلِپ) “ne eyleyip, ne yapıp”, *neyler* (نَیلَر) ~ *ne eyler* (نَه اَیلَر) “ne eyler, ne yapar”, *neyliyaḳ* (نَیلِیاق) ~ *ne ėyliyaḳ* (نَه اِیلِیاق) ~ *neyliyek* (نَیلِیَک) “ne eyleyelim, ne edelim”, *nėylim* (نِیلِم) ~ *ne ėylim* (نه اِیلِم) “ne eyleyeyim, ne yapayım”, *nolup* (نُلُوپ) ~ *ne olup* (نَه اُولُوپ) “ne olup”, *ne içün* (نَه اِیچُون) ~ *neyçün* (نَیچُون) “niçin”, *nėtdi* (نِتدِی) ~ *ne ėtdi* (نه اِیتدِی) “ne etti”, *havla-* (هَولا) ~ *hovla-* (هُولا) “hohlamak, soluk vererek elleri ısıtmak”, *haçaḫ* (هاچاخ) ~ *haçan* (هاچَن) “ne zaman”, *hardan* (هاردان) ~ *haradan* (هارادان) “nereden”, *vurmunz* (وُورمُونْز) ~ *vurmıyunz* (وُورمِیُونْز) ~ *vurmıyun* (وُورمِیُون) “vurmayınız, vurmayın”, *vurunz* (وُورُونْز) ~ *vurunĝz* (وُورُنکْز) ~ *vurun* (وُورُون) “vurunuz, vurun”, *varunz* (وارُونْز) ~ *varunĝz* (وارُونکْز) “gidiniz”, *vurram* (وُورّام) ~ *vuraram* (وُورارام) “vururum”, *yurd* (یُورد)

~ *yurt* (يُورت) "yurt", *Yomut* (يُومُوت) ~ *Yamut* (يَمُوت) "gözleri çekik olan ünlü bir aşiretin adı", *yuc* (يُوج) ~ *uc* (اُوج) "uç", yayaḫ (يَيَاخ) ~ *yayaġ* (يَيَاغ) ~ *yayaḳ* (يَيَاق) "yaya, piyade", *yırtıḫ* (يِرتِخ) ~ *yırtıḳ* (يِرتِق) "yırtık", *yovuḫ* (يُوُخ) ~ *yovuḳ* (يُوُق) "yakın", *yovut-* (يُوُت) ~ *yavut-* (ياوُت) "haber sormak, yoklamak, bakıp hizmet etmek, ilgilenmek", *yėdird-* (يِدِرد) ~ *yėdirt-* (يِدِرت) "yedirtmek", *igid* (اِكيد) ~ *yigid* (يِكيد) "yiğit", *yaḳ-* (ياق) ~ *yaġ-* (ياغ) "yağmak", *yandur-* (يانْدُور) ~ *yandır-* (يانْدِر) "yandırmak", *yazdur-* (يازْدُور) ~ *yazdır-* (يازْدِر) "yazdırmak", *yėrür* (يِرُور) ~ *yėrir* (يِرير) "yürür", *ulduz* (اُولدُوز) ~ yulduz (يُولدُوز) "yıldız", *yėriş* (يِرِش) ~ *yürüş* (يُورُش) "topluca saldırı, akın", *yıḳ-* (يِق) ~ *yıġ-* (يِغ) "yığmak, toplamak", *yarpaḳ* (يَرپاق) ~ *yapraḳ* (يَپراق) "yaprak", *yamaḫ* (ياماخ) ~ *yamaḳ* (ياماق) "yama", *yırıḳ* (يِرِق) ~ *yaruḳ* (يارُق) "yarık; yırık", *yaḳ* (ياق) ~ *yaġ* (ياغ) "yağ", *yėyḫa-* (يِيخا) ~ *yayḫa-* (يَيخا) "yıkamak", *yėyḫala-* (يِيخالا) ~ *yayḫala-* (يَيخالا) "yıkamak", *yatırt-* (ياتِرت) ~ *yatırt-* (ياتِرت) "yatırmak", *yanĝalmaḳ* (يانكالماق) ~ *yanĝılmaḳ* (يانكِلماق) "yanılmak", *yunĝ / yünĝ* (يُونك) ~ *yun / yün* (يُن) "yün", *yaşul* (ياشُول) ~ *yaşıl* (ياشِل) "yeşil", *yasovul* (يَسُوُل) ~ *yasavul* (يَساوُل) "koruyucu, bekçi", *ilan* (اِيلان) ~ *yılan* (يِيلان) "yılan", *yėne* (يِنَه) ~ *gėne* (كِنَه) "yine, gine, gene", *yovrı* (يُورِى) ~ *yovru* (يُورُو) "sevgili; dost", *yėddi* (يِدّى) ~ *yeddi* (يَدّى) "yedi", *yuḫla-* (يُوخلا) ~ *yuḫula-* (يُوخُولا) "uyumak".

• Eserde bazı yanlışlar bulunmaktadır: *boya* (بُويا) "boyat!": doğrusu: "boya!", *saḫıl* (سَخِل) "sıkıl!": doğrusu: sıḫıl (سِخِل), *yoḫsunz* (يُوخ سُونْز) "yoklar": doğrusu: "yoksunuz".

• Eserin sözlük kısmında ikili yazılış biçimleri görülmektedir: *çapar* (چاپار-چَپَر) "çabuk giden atlı ulak, çapar", *sormaḳ / ṣormaḳ* (سُورماق-صُورماق) "sormak", *Ḳacar* (قَجَر-قاجار) "Kaçar".

• Eserin sözlük kısmında birçok özel ada yer verilmiştir: *Aḳbuġa* (آقبُوغا) "Tėmür Küreken'in başkumandanlarından biri", *Oġuz* (اُوغُوز) "Azerbaycan'da yaşamış bir boy", *Urus* (اُرُوس) "Frenk bir boy", *Aras* (اَرَس) "Azerbaycan sınırlarında akan bir ırmak", *Etek* (اَتَک) "bir ırmağın adı", *Avġan* (اَوغان) "Afgan topluluğu", *Azerbaycan* (آذربايجان) "eskiden sakinleri ateşe tapar olan bu ülkenin asıl adı Azerbaygan'dır. İran'ın bir bölgesi olan bu ülkenin sakinleri Türkler ve başkenti Tebriz'dir", *Aḳsu* (آقسُو) "Rus ülkesinde bir şehir adı", *Bayat* (بَيات) "bir boy adı; bir nağme adı", *Purus* (پُروس) "Frenk bir boy", *Barlas* (بَرلاس) "Türkistan'da bir boy", *Tat* (تات) "Türklerin Fars dilli toplumlara verdikleri ad", *Toḫat* (تُوخات) "Rum şehirlerinden biri", *Talış* (تالِش) "Türklerde bir boy adı", *Toḳtamış* (تُقتَمِش) "bir padişah adı", *Tekeş* (تَكَش) "bir padişah adı", *Türk* (تُرک) "Türklerin mensubu olduğu Nuh'un oğlanlarından biri", *Tacik* (تاجِيک) "Fars", *Tarḫan* (تَرخان) "Tėmür Küreken zamanından kalan bu geleneğe göre kendisi ve çocuklarının işlediği suçtan hesap sorulamayan kimsye verilen unvan", *Tükle* (تُكلَه) "Atabeklerden birinin adı", *Çerkes* (چَرکَس) "Gürcüler gibi kâfir topluluklardan olup onlardan köle ve cariye satılır", *Çıġatay* (چِغَتای) "Çıġatayî dilinin mensubu olduğu Çengiz Han'ın oğlunun adı", *Danışḳa* (دانِشقا) "Urus şehirlerinden biri", *Savalan* (ساوالان) "Azerbaycan'da ünlü bir dağ adı", *Şahsöven* (شاهسُوَن) "Erdebil yakınlarında oturan bir kabile", *Şeki* (شَكِی) "Şirvan yakınlarında bir şehir adı", *Şaḳaḳı* (شَقاقِی) "Azerbaycan'da ünlü bir kabile adı", *Ḳacar* (قَجَر-قاجار) "ünlü bir topluluk adı", *Ḳunduz* (قُندُوز-قُندُز) "Belh ile Bedahşan arasında bulunan ünlü bir vilayet adı", *Ḳızılbaş* (قِزلباش) "İran'ın ordusu", *Ḳıpçaḳ* (قِپچاق) "Çengiz Han'ın da doğduğu ünlü bozkırın adı", *Ḳarmaḳ* ve *Ḳumuḳ* (قارماق و قُمُوق) "iki ünlü boyun adı", *Ḳoçan* (قُوچان) "Farsçada

Habuşan yazılan ve Horasan'da yaşayan bir Kürt aşireti", *Ḳehḳehe* (قَهقَهَه) "Azerbaycan'da dayanıklı ve sağlamlığı ile ünlü bir kalenin adı", *Ḳırıḳlu* (قِرِقلُو) "Nadir şahın mensup olduğu obanın adı", *Ḳuşçı* (قُوشچِی) "Kuşçubaşı görevinde bulunan ve ünlü eserlerin sahibi büyük bilgin Molla Ali Kuşçı altmış yaşında öğrenim görmeğe başlamış, gösterdiği büyük çaba sonucunda uzmanlık kazanmıştır", *Kelat* (کَلات) "Horasan'da bulunan ünlü ve Allah vergisi müstahkem kalenin adı", *Kürd* (کُرد) "ünlü bir aşiret", *Ġeder-gelmez* (کِیدَرگَلمَز) "Fars yolunda bulunan, oraya gidenlerin sağ dönmediği ve söylentilere göre cinlerin bulunduğu bir dağın adı", *Gence* (گَنجَه) "Şirvanat'ta bulunan, Nizamî'nin doğduğu ünlü şehrin adı", *Kübçi* (کُبچِی) "Şirvan'da bulunan, yün kumaşların dokunduğu şehrin adı", *Leylac* (لَیلاج) "bir tür kumar oyununu icat eden şahsın adı", *Lor* (لُور) "ahmaklıkla ünlü bir topluluğun adı", *Miyarmiyar* (مِیَرمِیَر) "Tebriz'de bir mahalle adı", *Moġul* (مُغُول) "Çengizî topluluk. Hindistan'da İranlı ve Turanlılara Moğul denir. İranlıların çoğu Çengiz Han ve onun çocuklarının göçürdükleri Türklerdendir", *Maraġa* (مَراغَه) "Tebriz'in on sekiz fersahlığında bulunan bir kent adı", *Heri* (هری) "Abdurrahman Camî'nin çağdaşı olan Sultan Hüseyin Mirza Baykara'nın başkenti olan Herat şehrinin adı", *Van* (وان) "Erzenerum ve Azerbaycan arasında bulunan bir Rum şehri", *Yamut / Yomut* (یَمُوت-یُومُوت) "gözleri çekik olan ünlü bir aşiretin adı".

• Eserde Türkçe sözcüklerde (ب) harfi /b/ sesine, (پ) harfi /p/ sesine, (ج) harfi /c/ sesine, (چ) harfi /ç/ sesine, (ک) harfi yerine göre /k/ (Kâf-ı Tazî denildiği zaman) veya /g/ (Kâf-ı Farsî / Acemî denildiği zaman) sesine, (نک) harfi /n̂g/ sesine, (ا) harfi /a/ sesine, (ا) harfi a / e sesine, (ا-ی) harfi ė / ı / i sesine, (ا) harfi o / ö / u / ü sesine denk gelmektedir.

• Eserde Farsça açıklamalarda ez (از) "-dan / -den" sözcüğü bazen bâ (با) "ile" anlamında kullanılmıştır.

Sonuç

Fevaid-i Ahmedî Farsça ile yazılan Türkçe dil bilgisi ve Türkçe-Farsça sözlük ve Türkçe atasözlerinden ibaret bir eserdir. *Fevaid-i Ahmedî*, Muhammed Mehdi Tebrizî tarafından Seyyid Ahmed Ali Han Bahadırlı Bahadır adına 1784 yılında yazılmıştır. Bu eser kısa bir giriş, mukaddime, fasıllar, baplar ve hatimeden ibarettir. Bu fasıllarda Türkçe dil bilgisi kısaca ele alındıktan sonra 19 baptan oluşan Türkçe-Farsça bir sözlük verilmiştir. Hatime bölümünde Türkçe atasözlerine yer verilmiştir.

Eserin sözlük kısmında Türkî-yi Çığatayî, Zeban-ı Rumî, Zeban-ı Özbek terimleriyle bazen Türk dilinin bu lehçelerinin söz varlığına, Zeban-ı Eramine terimleriyle bazen Ermeni dilinin söz varlığına da başvurulmuştur. Dehâkîn veya Dehât terimleriyle bazen köylülerin diline, Avam terimleriyle bazen alt tabakaların diline, Ėlat terimleriyle bazen Yörüklerin diline, Elvat ve Evbaş terimleriyle bazen ayak takımı ve serserilerin diline de başvurulmuştur. Sözcük açıklanırken Tazî (Arabî), Hindî terimleriyle bazen maddenin bu dillerdeki karşılığı, bazen Bengale dilinden karşılığı, Etrak-ı Kuhh terimleriyle bazen halis Türklerin dilindeki karşılığı da verilmektedir. Bazen Irak dilindeki biçimi de verilmektedir.

Eserin sözlük kısmında başka sözlüklerde olmayan, nadir bulunan veya ilgi çekici sözcükler vardır. Moğolca, Arapça, Farsça ya da bunlarla ortak olan sözcükler bulunmaktadır, Birçok eskicil öge bulunmaktadır.

Bazı maddelere Türkçe şiir, Farsça şiir veya muamma örneği de verilmiştir. Eserde yalnız sözlü dildeki sözcüklere değil yazılı kaynaklarda bulunan sözcüklere de yer verildiği anlaşılmaktadır. Birçok ağza özellikle Tebriz ağzına ait sözcüklere, birçok özel ada yer verilmiştir.

Eserin birçok yerinde /y/ sesinin yanındaki ünlü değişime uğrayıp daralır (ıy / iy < ay / ey). Öğrenilen geçmiş zaman ve fiil zarfı için -ıp / -ip / -up / -üp eki kullanılır. Fiilin son sesi ünlü ise bu eklerden önce /y/ sesi getirilir, fiilin son sesi açıksa daralır. Ünlülerden sonra bazen direkt -p eki getirilir, ancak bazen fiilin son sesi değişime uğrar.

Zaman çekimlerinde fiilin son sesi ünsüz ise -ır / -ir / -ur / -ür eki kullanılır. Fiilin son sesi ünlü ise direkt -r eki getirilir, ancak bazen fiilin son sesi değişime uğrar. Eserde bazen hece düşmesi görülür.

Eserin sözlük kısmında ses bilgisi açısından ikili biçimler, ikili yazılış biçimleri, bazı yanlışlar bulunmaktadır.

Kaynaklar

Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne büyük sözlük*. İstanbul: Beşir.

Clauson, Sir G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. London: Oxford Üniversitesi.

Dehhuda, A. E. (1377). *Lügat-Name-yi Dehhuda*. Tahran: Müessese-yi Çap ve İntilarat-ı Danişgah-ı Tahran.

Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitapevi.

Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: TDK.

Doerfer, G. (1963-1975). *Türkische und Mongolische elemente im nuepersischen*. Band I-IV. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH.

Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud: Dîvânu Lugâti't-Türk*. Ankara: TDK.

Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Ankara Bizim Büro.

Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: TDK.

Kaçalin, M. (2011). *Niyāzi: Nevāyi'nin sözleri ve Çağatayca tanıklar (el-Luġātu'n-Nevāiyye ve'l-istişhādātu'l-Caġātāiyye)*. Ankara: TDK.

Koç, K., Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Akçağ.

Lessing, F. (2003). *Moğolca-Türkçe sözlük*. *C* I-II. (*çev*. Günay Karaağaç). Ankara: TDK.

Mirza Mehdi Han Esterabadi. *Senglah*. İran-Tahran Milli Ktp., Nu. F-1141 el yazması.

Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizî (1342). *Burhan-ı Katı*. *C* I-V. (*haz*. Muhammed Muin). Tahran: İbn-i Sina Kitabçısı.

Necip, E. N. (2008). *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü.* (*çev*. İklil Kurban). (2. baskı). Ankara: TDK.

Orucov, A. (2006). *Azerbaycan dilinin izahlı lüğeti*. *C* I-IV**.** Bakı: Şerq-Qerb.

Rahimi, F. (2012). *Mazharu't-Türki*. Tahran: Endişe-yi Nev.

Rahimi, F. (2018). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Akçağ.

Rahimi, F. (2020). *Muhammed Mehdi Tebrizî: Fevaid-i Ahmedî (Kavaid-i Türkî- lügât-temsilat)*. Tebriz: Ahter.

Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki.

Salihpur, C. (1370). *Ferheng-i cami-i Farsi be Türki-yi İstanbuli*. *C* 1-2. Tebriz: Lale.

Starostin, S. A., Dybo, A. V. ve Mudrak, O. A. (2003). *An etymological dictionary of Altaic languages.* Leiden / Boston: Brill.

Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası.

TDK (1993). *Derleme sözlüğü*. *C* I-IX. (2. baskı). Ankara: TDK.

TDK (2009). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.

Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z. ve Eker, S. (1995). *Türkmence-Türkçe sözlük*. Ankara: Simurg.

Yaman, E. ve Mahmud, N. (1998). *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi karşılıklar kılavuzu*. Ankara: TDK.

Yudahin, K. (1988). *Kırgız sözlüğü.* (*çev.* Abdullah Taymas). Ankara: TDK.

Extended Abstract

The strong structure of Turkish and its strong grammar which originated from the very old Turkish language, have always made it the center of attention and attraction. Throughout history, various dictionaries and grammar works have been created to teach this language to people with other languages, and many Turkish grammar and dictionaries have been created in the Iranian area. Of these, is a work named Fevaid-i Ahmedî that belongs to before the period of Qajar Turkish domination. Fevaid-i Ahmedî is a work consisting of Turkish grammar written in Persian and Turkish-Persian dictionary and Turkish proverbs. Fevaid-i Ahmedî was written by Muhammed Mehdi Tebrizî in the name of Seyyid Ahmed Ali Han Bahadırlı Bahadır in 1784. In this study, after a short introduction, has been given information about this work and analyzed with the subheadings of "Presentation and Layout of the Work", "Manuscripts Copies of the Work", "Studies on the Work", "Evaluation of the Work In Terms of Lexicology And Lexicography" under the heading of "Fevaid-i Ahmedî".

Fevaid-i Ahmedî consists of a short introduction, entrance, parts, topics, and final sections. In these parts, after the Turkish grammar was shortly discussed, a Turkish-Persian dictionary consisting of 19 topics was given. Turkish proverbs are included in the final section. The work ended with the last word and some grammar explanations written after the final section. There are two manuscript copies of this work in Iranian libraries. This work was published by Farhad Rahimi in Tabriz in 2020.

The author named the grammar part as Kavaid-i Tirkî and used the term Turkî while using the name of this language in various parts of grammar and dictionary explanations. At the beginning of the dictionary section, the author stated that due to the diversity of the Turkish

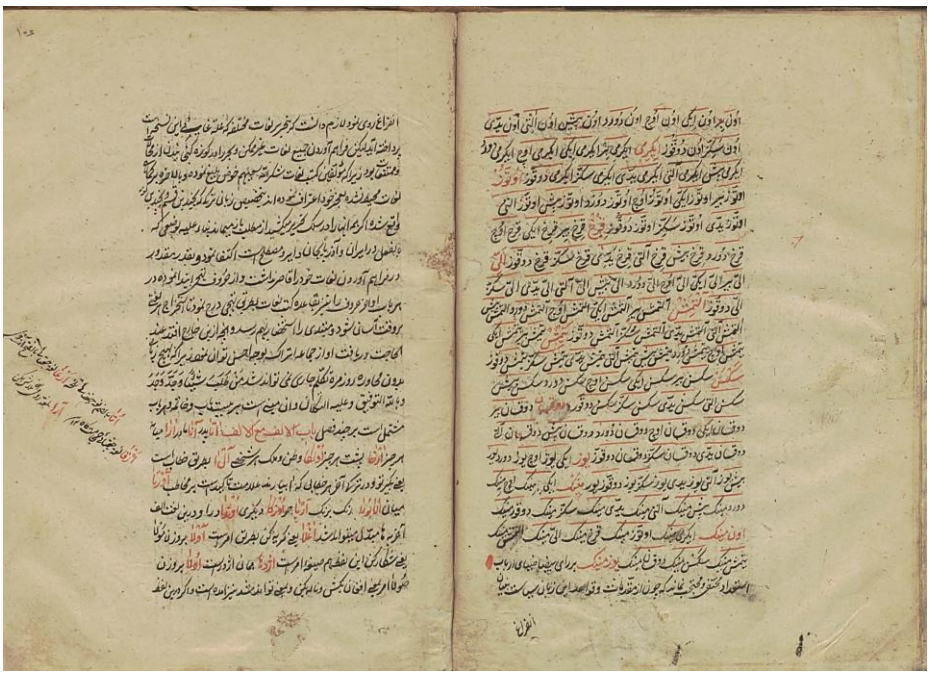
language, only the glossaries valid in Iran and Azerbaijan are provided. Many phrases are also included in the dictionary. The term Türkî-yi Azerbaijan was also used in the work.

The vocabulary of these dialects of the Turkish language was sometimes used by using the terms Türkî-yi Chıġatayî, Zeban-ı Rumî, Zeban-ı Özbek in the dictionary part of the work. Sometimes the vocabulary of the Armenian language was used by using the term Zeban-ı Eramine.

In the dictionary part of the work, by using the terms Türkî-yi Chıġatayî, Zeban-ı Rumî, Zeban-ı Özbek, the vocabulary of these dialects of the Turkish language were used. Sometimes the vocabulary of the Armenian language was also used by using the term Zeban-ı Eramine. Sometimes the language of the villagers was used by using the terms Dehâkîn or Dahât. Sometimes the language of the substrates was used using the term Avam. Sometimes the language of the nomads was used by using the term Ėlat. Sometimes the language of the footpads and punks was also used by using the terms Elvat and Evbaş. When explaining the word, sometimes the equivalent of the item in these languages is given by using the terms Tazî (Arabî) and Hindi. Sometimes Bengale language equivalent is also given. Sometimes the equivalent of pure Turkic language is given by using the term Etrak-ı Kuhh. Sometimes the Iraqi language format is also given.

In the work, in tense conjugations if the last sound of the verb is consonant, the suffix -ır / -ir / -ur / -ür is introduced, if the last sound of the verb is vocal, usually a suffix -r is introduced directly but sometimes the final voice of the verb changes. Sometimes the syllable drops in the work.

Some items are also given Turkish poetry example, Persian poetry example or conundrum example. Binary spelling forms can be seen in the work. Binary formats are seen in terms of phonetics. In the dictionary part of the work, there are Mongolian words or common words with Mongolian. In the dictionary part of the work, there are Arabic words or common words with Arabic. In the dictionary part of the work, there are Persian words or common words with Persian. The work contains words that are not found in other dictionaries or that are rare or interesting. There are many old items in the work. It is understood that the dictionary part of the work includes not only the words in the spoken language but also the words in the written sources. There are many words of local dialects in the work especially the words of the Tabriz dialect. There are some private names in the work. Some items in the dictionary are wrong.

A nüshası

B Nühası

Foto 1, 2: Nüshaların tıpkıbasımından örnekler